

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

Pojetí trestní odpovědnosti mladistvých v současnosti

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Dr. Petr Skalka

Vypracovala:
Bc. Marcela Trunečková

Brno 2009

Prohlašuji tímto, že jsem diplomovou práci na téma „Pojetí trestní odpovědnosti mladistvých v současnosti“ zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.

.....
Bc. Marcela Trunečková

Brno 25. února 2009

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Dr. Petru Skalovi za odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce, rovněž také svým nejbližším za podporu a trpělivost.

OBSAH:

Úvod	2
2. Východiska a přístupy k problematice trestní odpovědnosti mladistvých	
2.1 Vymezení pojmů	4
2.2 Kriminalita mládeže	
2.2.1 Příčiny vzniku a rozvoje kriminálního chování	5
2.2.2 Vývoj kriminality mladistvých	7
2.2.3 Specifické znaky kriminality mládeže	8
2.3 Přístupy trestní politiky k trestní odpovědnosti mladistvých	9
2.4 Sociálně pedagogický kontext problematiky	14
3. Současný systém opatření ve vztahu k mladistvým pachatelům	17
3.1 Opatření výchovná	18
3.2 Opatření ochranná	22
3.3 Opatření trestní	29
3.4 Odklony v rámci řízení	40
3.5 Vazba	42
4. Institucionální rámec trestně právní odpovědnosti mladistvých	
v současnosti	45
5. Případové studie	
5.1 Případová studie – výchovné opatření.....	58
5.2 Případová studie – ochranné opatření	61
5.3 Případová studie – trestní opatření	65
6. Poznatky z praxe	72
Závěr	77
Resumé	79
Anotace.....	80
Seznam použité literatury	82
Příloha	

Úvod

Problematika trestní odpovědnosti mladistvých vážící se ke kriminalitě jako sociálně patologickému jevu a stanovení hranice trestní odpovědnosti je dlouhodobě v centru pozornosti řady odborníků společenských a jiných věd, ale také předmětem vysokého zájmu laické veřejnosti.

Za téma své diplomové práce jsem si ho zvolila proto, že jsem se s problematikou setkala v praxi jako kurátor pro mládež a váže mě k ní profesní zájem.

Výsledkem snah odborníků o systematické a komplexní řešení kriminality mládeže reagující na varující tendence v této oblasti bylo vytvoření specializované právní úpravy ve věcech mládeže a specializovaného soudnictví jako účinného systému péče o mládež, která se dostává do konfliktu se zákonem.

V roce 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, a po dlouhých desetiletích představuje samostatný, ucelený, specializovaný systém justice nad mládeží.

Inspirací pro přijetí tohoto zákona byly jednak obdobné speciální kodifikace v zahraničí, ale také návaznost na určitou tradici v podobě prvorepublikového zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, ve kterém byly na svou dobu zakotveny velmi moderní myšlenky a prvky přístupů k mládeži.

Učinit zhodnocení, nakolik nový zákon přispěl ke snížení kriminality mládeže, by po jeho čtyřleté realizaci v praxi bylo předčasné a ukvapené.

V práci jsem se snažila poskytnout ucelený obraz o opatřeních, postupech a prostředcích uplatňovaných zákonem vůči mladistvým, které mají být využívány k obnovení jejich narušených sociálních vztahů, k integraci mladistvých do širšího sociálního prostředí a k prevenci kriminality.

Úvodní část práce jsem zaměřila na stručný popis příčin a výskytu kriminálního chování u mládeže, uveden je vývoj a specifické znaky kriminality mládeže. Součástí této části práce je také kapitola zabývající se současným přístupem trestní politiky k systému práce s delikventní mládeží preferující systém restorativní justice, a k otázce snížení hranice trestní odpovědnosti. Práce se dotýká i sociálně pedagogických aspektů problematiky.

Další část práce se zabývá aktuálními otázkami současné právní úpravy postavení mladistvých v trestním právu. Důraz je kladen na opatření, která lze mladistvým ukládat, a na podmínky a specifika při jejich ukládání. Zmíněna jsou také opatření odklonů v trestním řízení a vazby. Práce je zpracována k právnímu stavu ke dni 1. 1. 2009.

Následující část je zaměřena na charakteristiku institucí a jejich činností podílejících se na realizaci zákona v praxi. Vzhledem k velmi širokému spektru institucí a činností, které dané instituce zabezpečují, je pozornost věnována pouze určité části z nich, přestože i ostatní subjekty mají své nezastupitelné místo v systému péče o delikventní mládež.

Praktická část obsahuje tři případové studie, které uvádějí uložení jednotlivých typů opatření. Jsou zpracovány z pohledu a informací kurátora pro mládež, obsahují osobní, rodinnou i trestní anamnézu, jsou v nich zakomponována posouzení a doporučení různých odborníků.

Nedílnou součástí textu praktické části jsou i vlastní poznatky a postřehy z praxe kurátora pro mládež.

2. Východiska a přístupy k problematice trestní odpovědnosti mladistvých

2.1 Vymezení základních pojmů

Pojednání o problematice trestní odpovědnosti mladistvých se neobejde bez vymezení základních pojmů, zejména kategorie mládeže, kterýžto pojem lze použít pro označení dětí, dětí mladších 15 let, mladistvých, ale i vymezení dalších používaných pojmů, jako např. provinění, delikvence.

Do kategorie mládeže patří osoby do dovršení zletilosti, tj. dovršení osmnáctého roku věku, spodní hranice není zákonem stanovena.

Pojem dítě obecně je vymezen např. v Úmluvě o právech dítěte¹, která dítě chápe jako lidskou bytost mladší 18 let, pokud dle právního řádu, který se na osobu vztahuje, nedosahuje zletilosti dříve.

S pojmem dítě mladší patnácti let pracuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, a jedná se o osobu, která v době spáchání činu jinak trestného nedovršila patnáctý rok věku. Tato osoba není z hlediska trestního práva trestně odpovědná, tudíž vůči ní nemohou být vyvozeny sankce na stejném základě jako u mladistvých či dospělých osob. Trestný čin, kterého se dopustí osoba mladší patnácti let, se nazývá čin jinak trestný.

Mladistvý je podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže ten, kdo v době spáchání trestného činu, v případě mladistvých provinění, dovršil patnáctý rok věku a nepřekročil osmnáctý rok věku. K vymezení trestní odpovědnosti mladistvého však nepostačuje pouze určení věkové hranice. Nutným předpokladem je rovněž dosažení takové rozumové a mravní vyspělosti mladistvého, odpovídající věkové kategorii jeho vrstevníků, aby v době spáchání činu mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost a mohl ovládat své jednání.

Provinění je trestný čin, který je spáchán mladistvým, přičemž formální znaky trestného činu (provinění) jsou uvedeny v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není provinění, jestliže je spáchán mladistvým a stupeň jeho společenské nebezpečnosti je malý.

---

¹Rezoluce OSN 44/25, přijatá 20.11.1989, zdroj:ASPI

Delikvence je forma společensky zvláště závažného nepřijatelného chování a *delikvent* je jedinec, který se tohoto jednání dopustil nebo dopouští. Pojem delikvence je v podstatě právnickým hodnocením společensky nepřijatelného činu, spočívajícím v porušování určitých zákonných norem státu, přičemž takovéto jednání je následně sankcionováno.

U delikvence se vždy jedná o závažné činy, které společnost trestá. Z tohoto úhlu pohledu lze pro delikvenci užívat i pojem kriminální chování, protože se jedná o trestné činy (zjevné i latentní) sankcionované podle trestního zákona².

Delikvence, kriminální chování je poruchou sociálně adaptačních schopností a dovedností. Odchylku chování od společenské normy lze definovat jako neschopnost jedince plnit základní požadavky a očekávání společnosti³.

Ne však každá odchylka od společenské normy je trestným činem (proviněním). Zde platí zásada římského práva „*nullum crimen sine lege*“ – není trestného činu (provinění) bez zákona.

2.2 Kriminalita mládeže

2.2.1 Příčiny vzniku a rozvoje kriminálního chování

Kriminalita a další sociálně patologické jevy souvisejí se stavem společnosti, provázejí vývoj společnosti, jsou jeho trvalou součástí a odrážejí probíhající společenské změny, které se podílely i na vzniku fenoménu riziková mládež⁴.

Kriminalita mládeže, která se podílí i na dalších sociálně patologických jevech jako narkomanie, prostituce, alkoholismu, členství v závadových partách a sektách aj.⁵, je značným společenským problémem.

Příčiny vzniku a rozvoje kriminálního chování jsou multifaktoriální a jsou výsledkem interakce mezi komplexem vnějších vlivů a vlastností jedince. Konkrétní trestný čin je třeba chápat jako aktuální souhru vnitřních faktorů (vrozené dispozice) a vnějších okolností (vliv sociálního prostředí, situačních faktorů), v krajním případě

---

² Fischer, S.: Sociální patologie. Propedeutika. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, 2006, ISBN 80-7044-812-1, s.92 - 93

³ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-414-4, s. 805

⁴ Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P.: Sociální práce v praxi. Praha: Portál 2005, ISBN 80-7367-002-X, s. 267

⁵ Muhlpaehr, P.: Sociopatologie. Masarykova univerzita Brno, 2008, ISBN 978-80-210-4550-7, s.132

např. v kritických situacích, určujícím ale může být pouze jeden faktor⁶. Základními faktory ovlivňujícími kriminalitu mládeže jsou:

- individuální zvláštnosti podmíněné geneticky, biologicky nebo osobnostními dispozicemi,
- poruchy socializace v důsledku negativního působení blízkého sociálního prostředí (zejména rodina, škola), kulturního prostředí, subkultur, a i v případech neadekvátních formálních sociálních reakcí (přehlížení negativních projevů chování, bagatelizace negativních chování, exemplární trestání, nejednotný přístup různých výchovných institucí apod.),
- psychické zvláštnosti spojené s věkem, projevy generačních protestů, odmítání autorit, vliv vrstevnické skupiny zejména v období pubescence a adolescence,
- demografické faktory,
- společenské změny a posuny hodnotových orientací celé společnosti i subkultury mládeže,
- sociálně patologické jevy jako alkoholismus, drogová závislost, a jiné, vnímané zpravidla za sekundární rizikové faktory, jelikož jejich příčiny jsou většinou shodné s příčinami kriminality mládeže⁷.

V této souvislosti je třeba připomenout význam zájmových a volnočasových aktivit, které jsou v současné době podstatně ovlivněny ekonomickou náročností, což vyvolává tlak na zaměstnanost rodičů a ovlivňuje jejich časové možnosti. Účast dětí na těchto aktivitách je bezprostředně ovlivněna finančními možnostmi rodiny.

Ubylo volnočasových aktivit zabezpečovaných školami a školskými zařízeními, přibylo zájmových činností a vzdělávacích kurzů, které jsou spojeny s určitými finančními požadavky činícími tyto aktivity pro některé děti nedostupnými. Výrazný je nedostatek volnočasových aktivit pro neorganizovanou mládež.

Matoušek⁸ charakterizuje obecně kategorii mládeže zvýšenou zranitelností. Dítě a mladý člověk v současnosti je ohrožen mnoha rizikovými faktory. Vlivem všech těchto faktorů může být tendence ke kriminálnímu chování posilována, a mladý člověk poté svým chováním může ubližovat nejen sám sobě, ale proviňovat se i vůči jiným lidem či společenským zájmům, vyjádřených v zákonech.

---

⁶ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-414-4, s. 808

⁷ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 279

⁸ Matoušek, O., Kolářková, J., Kodymová, P.: Sociální práce v praxi. Praha: Portál 2005, ISBN 80-7367-002-X, s. 269

Kriminální chování - trestná činnost je ohrožující nejen z hlediska pachatele, ale i oběti a celé společnosti. Taktéž reakce společnosti na kriminalitu může zvýšit riziko opakování trestné činnosti⁹. Jedná se o případy nedostatečných reakcí společnosti, zejména v případech prvních, méně závažných prohřešků. Rovněž však může dojít k uplatnění neadekvátních a nevhodných postihů, v důsledku kterých může dojít ke stigmatizaci mladistvého, což zásadně ovlivní jeho další vývoj a budoucí život. V těchto obou krajních případech lze očekávat zvýšení rizika opakování se závadového chování, či tendence k závažnějším deliktům.

2.2.2 Vývoj kriminality mladistvých

V České republice po roce 1989 došlo ve vývoji kriminality obecně i kriminality mládeže k výrazným změnám zahrnující kvantitativní i kvalitativní posuny v trestné činnosti. Dynamika vývoje počtu stíhaných mladistvých kopírovala vývoj počtu celkem stíhaných osob. Počet řízení vedených proti dětem mladších 15 let a proti mladistvým se po roce 1989 zvýšil trojnásobně, počet mladistvých pachatelů vzrostl o 100%, u dětí mladších 15 let byl nárůst o 160%. Zvýšil se počet majetkových trestných činů, došlo také k nárůstu násilných útoků, které končily i smrtí oběti¹⁰.

Podle četnosti trestných činů spáchanými mladistvými vysoce převažovala, podobně jako u dospělých pachatelů, tzv. majetková trestná činnost nad násilnou kriminalitou. Začaly se vyskytovat jednak relativně nové druhy kriminality – kriminalita spojená s patologickým hráčstvím, dětskou prostitucí, kuplířství a drogová kriminalita. V této souvislosti mládež vystupuje jednak jako zneužitý objekt, na němž je trestná činnost páchána, ale také jako subjekt, kdy se sama dopouští těchto nových druhů kriminality.

Častější je rovněž výskyt relativně nového jevu - vytváření delikventních part, gangů a extremistických skupin. Tyto skupiny mladistvých přicházejí i do bližšího kontaktu s organizovanými skupinami profesionálních zločinců, jež je mohou případně zneužívat při páchání trestné činnosti¹¹.

---

⁹ Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P.: Sociální práce v praxi. Praha: Portál 2005, ISBN 80-7367-002-X, s. 269

¹⁰ Gjuríčová, J.: Aktuální stav a východiska ke snižování trestné činnosti dětí a mládeže. Sociální práce, 1998, č. 4, s. 36 - 41

¹¹ Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha: Portál 1998, ISBN 80-7178-226-2, s. 150

Vzrůstající tendence kriminality mladistvých trvala přibližně do roku 1996. Poté došlo k postupnému poklesu kriminality, o čemž vypovídají statistické údaje¹². Přestože však k poklesu kriminality u mladistvých došlo, nedává to důvod k optimistickým prognózám.

Převažující je stále majetková trestná činnost nad násilnou kriminalitou, ale zaznamenány jsou kvalitativní změny v trestné činnosti mládeže, přičemž jde o určitý posun od „bagatelní“ ke kvalifikované trestné činnosti páchané mládeží¹³. Vzrostl počet násilných útoků končících i smrtí obětí. Mezi mladistvými pachateli roste brutalita násilných činů. V některých případech byl prokázán bezprostřední vliv násilí v televizi nebo filmu, kdy šlo o nápodobu nebo vyzkoušení shlédnutého násilí¹⁴.

2.2.3 Specifické znaky kriminality mládeže

Způsob páchaní trestné činnosti mládeží je věkem pachatelů výrazně determinován. Je ovlivněn psychickým a somatickým vývojem, vlastnostmi a zkušenostmi těchto nedospělých jedinců. V tomto ohledu se mezi dospělými pachateli a mladistvými pachateli projevují určité zvláštnosti, ke kterým zejména patří:

- Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých.
- Trestná činnost je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině.
- Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle chybí prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestné činnosti.
- Chování mladistvých pachatelů je charakteristické neúměrnou tvrdostí, projevuje se devastací, ničením předmětů a znehodnocováním.
- Páchání trestné činnosti je poznamenáno nedostatkem vědomostí a schopností při překonání překážek, často používají neúměrných prostředků pro dosažení cíle.

---

¹² blíže viz. Zprávy o bezpečnostní situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky za roky 2003, 2004, 2005, 2006, 2007,
zdroj: <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=9773&doctype=ART&>

¹³ blíže viz. Zprávy o bezpečnostní situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky za roky 2003, 2004, 2005, 2006, 2007,
zdroj: <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=9773&doctype=ART&>

¹⁴ Muhlpachr, P.: Sociální patologie. Masarykova univerzita Brno, 2001, ISBN 80-210-2511-5, s. 73

- Na páchaní trestné činnosti má značný vliv alkoholu či jiné návykové látky, které zvyšují agresivitu, nekoordinovanost pohybů, podporují nepřiměřené reakce na vnější podněty.
- Mladiství jednají více emotivně než rozumově, trestnou činnost páchají živelně pod vlivem momentální situace.
- Při opakování trestné činnosti se vyskytují specifické znaky z předchozí trestné činnosti.
- Při získávání alibi se mladiství orientují na osoby ze skupiny, do níž patří.
- O přípravě, ale také o spáchané trestné činnosti se pachatelé rádi svěřují členům své skupiny.
- Mladiství často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k jejich věku líbí (auta, motocykly, videa, rádia, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky atd.).
- Věci získané trestnou činností skupiny mladistvých jsou velmi brzy přerozdělovány mezi její členy. Při rozdělování je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí ve skupině¹⁵.
- Část kriminality mládeže je ovlivněna akčními počítačovými hrami a shlédnutým násilím ve filmu, které představují násilné, často brutální chování vůči jiným osobám a živým tvorům jako běžné, což může vést k uctívání negativního vzoru „kultu násilí“ a zejména u mládeže navodit iluzi nesmrtnosti a nepostižitelnosti v reálném životě.

2.3 Přístupy trestní politiky k trestní odpovědnosti mladistvých

V řešení problematiky kriminality mládeže se v zásadě jedná o dva rozdílné přístupy.

První přístup je založen na myšlence odstrašujícího účinku trestu a je pro něho typické např. zvyšování trestních sazeb, zostření dohledu nad pachateli, zhoršování podmínek vězňených osob apod. Někdy bývá tento směr označován jako get tough – přísný, tvrdý. Příkladem je projekt prevence kriminality Nulová tolerance realizovaný

---

¹⁵ Muhlpachr, P.: Sociální patologie. Masarykova univerzita Brno, 2001, ISBN 80-210-2511-5, s. 68

např. v USA. Projekt je založen na tvrdém postupu i proti méně závažným trestným činům či méně závažným porušením práva¹⁶.

Ve vztahu ke kriminalitě obecně i kriminalitě mládeže byl dříve převažujícím přístupem tzv. retributivní justice. Nosnou myšlenkou „retributivismu“ je názor, že zločincův trest má být odplatou za jím spáchaný čin. Retributivní justice se tedy vyznačuje represivními postupy a s nimi spojenými následky stigmatizace či etiketizace jedince.

Druhý přístup naopak vnímá tvrdý postih pachatelů, a tím i jejich označení za špatné a nežádoucí, za nesprávný. Tento přístup se v konečném důsledku projevuje spíše negativně. Dochází k tomu, že pachatelé jsou izolováni od společnosti, mohou pociťovat křivdu a bezpráví, podléhají pocitu, že jsou špatní a horší než ostatní členové společnosti. S názorem společnosti se postupně ztotožňují a vztah ke společnosti, která je takto označila, mají negativní. Dostávají se často do bezvýchodné situace, přijímají náhradní pravidla chování a hodnotový systém skupiny lidí, jenž jsou v obdobné situaci.

Východiskem k řešení těchto následků a v současnosti uplatňovaný přístup je systém restorativní nebo-li obnovující justice. Přístup považuje trestný čin za konflikt, narušení vztahu mezi jedním nebo více jedinci (pachatelem a poškozeným). Trestní právo má tento vztah obnovit, vzniklé škody napravit nebo je zmírnit. Konkrétně se jedná o zavedení tzv. alternativních trestů do systému ukládaných sankcí, zavedením různých forem odklonů od běžného trestního řízení, u kterých je charakteristickým rysem převzetí odpovědnosti delikventa za své jednání.

Ve vztahu k mládeži i kategorii mladistvých je přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, právě odrazem trendu uplatnění systému restorativní justice. Jen pro úplnost dodávám, že zavedením odklonů, alternativních trestů a zřízením nové instituce Probační a mediační služby ve vztahu k dospělým pachatelům i mladistvým, se tento trend postupně projevoval již dříve, než byl přijat zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Trestní právo vždy zohledňovalo v trestním řízení nízký věk, nevyzrálost a nezkušenost mladistvých delikventů a jejich trestná činnost byla téměř vždy posuzována jinak než trestná činnost dospělých.

---

¹⁶ blíže viz. Kuchta, J. Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 288

Ve vztahu k delikventní mládeži s ohledem na její specifickou jde o hledání optimální hranice, do kdy lze tuto specifickou uplatňovat, vymezení věkových podskupin mládeže na základě jejich stupně vývoje osobnosti a schopnosti uvědomit si nebezpečnost (kriminální charakter) jednání, hledání podoby průběhu vyšetřování a trestního stíhání s ohledem na nízký věk, nezkušenost a nevyzrálou mladistvých.

Pozornost by měla být zaměřena na výběr vhodných trestů či jiných opatření uplatňovaných vůči mladistvým a hledání optimálních způsobů jejich vykonávání a jiných účinných způsobů zacházení s mladistvými v průběhu výkonu trestů nebo alternativních opatření i v období následné péče.

Cílem a současně i částečným měřítkem účinnosti speciálních přístupů je především zabránit mládeži v opakování kriminálního jednání, tzn. zabránit zahájení či pokračování kriminální kariéry, překonání negativního vývoje převýchovou – reedukací většiny mladých delikventů.

Všechna sankční opatření uplatňovaná vůči mladistvým pachatelům jsou vědomým zásahem společnosti do negativního vývoje této kategorie. Trest je tak možné vnímat jako jeden ze základních výchovných prostředků, jehož cílem je, v zájmu společnosti i samotného mladistvého, vytýčení norem standardního sociálního chování a vymezení hranic, za kterými je určité jednání hodnoceno jako nepřijatelné, nežádoucí, a tudíž je společností sankcionováno¹⁷.

V posledních letech v České republice probíhala v souvislosti s problémem kriminality mládeže mezi politiky, odbornou i laickou veřejností diskuse o snížení hranice trestní odpovědnosti.

Současná hranice trestní odpovědnosti mladistvých je zákonem o soudnictví ve věcech mládeže stanovena na dovršený patnáctý rok věku.

V rámci posuzování spodních hranic trestní odpovědnosti si je třeba uvědomit, že současná generace dětí zejména po stránce sociální dospívá dříve, než tomu bylo v minulosti, a rovněž tu skutečnost, že nejdůležitějším nemusí být konkrétní určení počátku trestní odpovědnosti mládeže, ale především následná adekvátní reakce společnosti na protiprávní jednání dospívajícího jedince.

---

¹⁷ Marešová, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. Kriminalistika, 33, 4, 2000, zdroj: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2000/00_04/maresova.html

V případě snížení hranice trestní odpovědnosti se nabízí možnost řešit jejich trestnou činnost širší škálou opatření. V současné době zákon o soudnictví ve věcech mládeže dává k dispozici ve vztahu k dětem mladším patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného, pouze tři opatření, a to dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče a ochrannou výchovu, přičemž škála opatření nabízená ve vztahu k mladistvým pachatelům je podstatně širší. Otázkou tedy je, zda je možno dětem mladším patnácti let, které se dopustí činu jinak trestného, uložit z existující nabídky takové opatření, jenž bude dostačující a odpovídající reakcí na jejich závadové jednání.

Pro srovnání uvádím hranice trestní odpovědnosti v některých zemích, přičemž je nutno přihlídnout k existujícím odlišnostem vyplývajících z rozdílnosti právních systémů, systémů opatření, přístupů i institucionálního působení na tuto kategorii.

V právních systémech států, kde je trestní odpovědnost spojena s nízkým věkem, jde totiž převážně o zacházení v rámci specializované netrestní justice. Ve státech, kde je trestní odpovědnost spojena s vyšším věkem mladistvých, je trestní politika uplatňována obdobně jako vůči dospělým pachatelům. Tresty jsou obdobné, ale s kratší délkou jejich uložení s ohledem na osobnostní specifika mladistvého¹⁸.

Hranice trestní odpovědnosti dětí v některých zemích¹⁹ - tabulka č. 1

Země	Minimální věk
Belgie (výjimečně od 16 let), Peru, Filipíny	od 18 let
Polsko	od 17 let
Portugalsko, Španělsko, země bývalého Sovětského Svazu (výjimečně u těžkých zločinů od 14 let)	od 16 let
Slovensko, Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko	od 15 let
Albánie, Bosna, Bulharsko, Chorvatsko, Itálie, Japonsko, Makedonie, Německo, Maďarsko, Paraguay, Rakousko, Rumunsko, Slovinsko	od 14 let
Francie	od 13 let
Izrael, Kanada, Kypr, Nizozemsko, Řecko	od 12 let
Turecko	od 11 let
Anglie, Malajsie, Nový Zéland, Severní Irsko	od 10 let
Malta, Uruguay	od 9 let
Skotsko, Bermudy	od 8 let
Honkong, Singapur, Zimbabwe, Irsko (výjimečně), Švýcarsko (děti soudí úřady podobné instituci péče o dítě)	od 7 let

¹⁸ <http://tisk.juristic.cz/510461/tisk/old>

¹⁹ Gjuríčová, J., Žárský M.: Vývoj kriminality v České republice se zvláštním zřetelem na kriminalitu dětí a mládeže. Kriminalistika, 32,1,1999, zdroj: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/1999/9901/vyvoj.htm>

Ve vztahu k řešení problému kriminality mládeže není odborná ani laická veřejnost jednotná a rozděluje se do dvou nejvýraznějších skupin.

První skupina, která upřednostňuje sankční přístup, má souhlasný postoj ke snížení hranice trestní odpovědnosti ze současných 15 let na 14 let, příp. až na 12 let. Sankční přístup a případné snížení hranice trestní odpovědnosti preferují spíše terénní policisté, vězeňští pracovníci, pracovníci výchovných a diagnostickým ústavů, část státních zástupců a soudců, část psychiatrů, psychologů a učitelů, tzn. spíše pracovníci, kteří jsou v každodenním nebo častém styku s delikventní mládeží či jejími oběťmi.

Ve druhé skupině je převažující zcela odmítavý přístup ke snížení hranice trestní odpovědnosti a některými zástupci z této skupiny je preferováno dokonce zvýšení hranice trestní odpovědnosti na 16 let. Jsou v ní zastoupeni především právníci působící ve výzkumné a vzdělávací sféře, část sociálních pracovníků různých státních i nestátních organizací, část státních zástupců, soudců a dalších²⁰.

Pro určení počátku trestní odpovědnosti dospěli odborníci z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci k těmto možnostem:

- vedle dosažené dolní věkové hranice zakotvit požadavek dostatečné rozpoznávací a volní způsobilosti
- stanovit trestní odpovědnost od čtrnácti let věku pro všechny trestné činy
- stanovit trestní odpovědnost od čtrnácti let věku pro všechny trestné činy, přičemž by trestní odpovědnost výjimečně nemusela nastat u deliktů menší závažnosti
- v rozmezí čtrnácti až patnácti let zakotvit požadavek dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, aby pachatel mohl rozpoznat škodlivost svého jednání a toto jednání ovládat, od patnácti let by byl plně trestně odpovědný²¹.

Výsledkem diskuse odborné veřejnosti a na základě podmíněného politického konsensu, byla spodní hranice trestní odpovědnosti snížena pro všechny trestné činy na 14 let věku a je zakotvena v nově přijatém Trestním zákoníku v § 25, který nabude účinnosti 1. ledna 2010.

Z důvodové zprávy k novému Trestnímu zákoníku vyplývá, že snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let byla stanovena s přihlédnutím k rozvoji rozumové a mravní vyspělosti dětí v České republice, když stejná hranice trestní odpovědnosti je stanovena v převážné většině států této části Evropy, např. v SRN, Rakousku a na

---

²⁰ Marešová, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. Kriminalistika, 33, 4, 2000, zdroj: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2000/00_04/maresova.html

²¹ <http://tisk.juristic.cz/510461/tisk/old>

Slovensku. Stejná hranice trestní odpovědnosti byla až do roku 1950 na našem území stanovena²², kdy byl bez náhrady zrušen zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931.

Na základě další již pouze politické diskuse, se tato otázka stala významným politikem a došlo k jednáním o zpětném navrácení spodní hranice trestní odpovědnosti na původních 15 let věku.

2.4 Sociálně pedagogický kontext problematiky

Problematika kriminality, trestné činnosti mládeže a pachatelů trestné činnosti jsou předmětem zájmu řady vědních oborů, např. kriminologie, psychologie, medicíny, práva, sociologie, politologie, filozofie, antropologie, pedagogiky, sociální práce, sociální pedagogiky, historie aj. Tyto vědní obory studují její projevy, příčiny, rozšíření, efektivitu jednotlivých preventivních, nápravných a represivních opatření i důsledky politických rozhodnutí.

V kapitole 2.3 byl popsán současný přístup trestní politiky, považují však za podstatné zmínit i kontext sociálně pedagogický.

Na kriminalitu mladistvých, ostatně jako na všechny sociálněpatologické jevy a chování, lze reagovat jednak tvrdým potíráním a radikálními opatřeními, které v praxi nepřinášejí očekávané výsledky, spíše může vést k opačným důsledkům, dále preventivními opatřeními, jejichž efektivita není stoprocentní a výskytu sociálněpatologických jevů plně nezamezí, což však nesnižuje její důležitost, a konečně nápravou, léčením a zmírňováním důsledků sociálněpatologického chování²³.

Ať už vycházíme z širšího či užšího pojetí sociální pedagogiky jsou mladiství zcela jistě předmětem výchovného působení a pomoci. Sociální pedagogika se nezaměřuje jen na problémy marginálních skupin, ale v širším pojetí také na vytváření souladu mezi individuálními a společenskými potřebami, dále na rozvoj vhodných životních způsobů zdravých i ohrožených jedinců populace, odstraňování nevhodných způsobů chování a posilování pozitivních projevů. V tomto ohledu jsou cíle trestně právního a sociálně pedagogického přístupu a působení na mladistvé totožné.

---

²² <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>

²³ Kraus, B.: Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3, s.147,148

Vycházejíce ze dvou základních funkcí sociální pedagogiky – preventivní (profylaktické) a terapeutické (kompenzační) lze kategorii mladistvých rozdělit taktéž do dvou skupin.

První skupina zahrnuje mladistvé, kteří se trestné činnosti dosud nedopustili a stojí v centru pozornosti programů a činností zaměřených na prevenci různých sociálně patologických jevů. Sociálně pedagogické zásahy vycházející z analýzy zejména těch oblastí rozvoje osobnosti, kde je dominantním faktorem působení prostředí – rodiny, vliv různého typu lokalit, vrstevnických skupin, společenských organizací, různých hnutí apod., by měly přispívat k neutralizaci ohrožujících činitelů a rizik.

V rámci primární prevence by pozornost měla být zaměřena na utváření zdravého životního stylu této skupiny populace, ale zároveň by se sekundární prevence měla zaměřovat na mladistvé s potencionálně sociálně patologickým jednáním²⁴.

V druhé skupině mladistvých, kteří se již protiprávního jednání dopustili, jde o uplatnění sociálněpedagogické kompenzace a terapie, tedy výchovného a často i převýchovného působení v oblasti potřeb člověka a jejich uspokojování s cílem vyrovnávat nedostatky a deficity způsobené negativním vlivem prostředí. Na tuto skupinu je zaměřena terciální prevence vedena snahou zabránit recidivě trestné činnosti.

Jedná se o specifické přístupy k lidem, kteří jsou pro společnost vážným problémem či hrozbou (trestání, nepřizpůsobiví, deviantně jednající osoby, ale také osob jinak společensky znevýhodněné).

Institucionálně jsou tyto problémy řešeny v nápravných zařízeních, výchovných ústavech, léčebnách apod. Uvedená kompenzační činnost zde samozřejmě probíhá ve spojení se sociální prací, psychoterapií, etopedií aj., přičemž podstatný je výchovný akcent²⁵.

Při sociálně pedagogické terapii či socioterapii jde o přetváření nežádoucích návyků, stereotypů a modelů chování, což představuje nejen složitější a dlouhodobější proces, ale také proces nákladnější s relativně nízkou efektivitou. Jedná se o odstraňování poruch a závad chování pedagogickými prostředky v širším sociálním kontextu.

Socioterapie by mladistvému měla poskytnout možnost udržet si nebo si opětovně vytvořit zdravé modely sociálního chování, aby došlo k jeho zakotvení ve společnosti, obnovení a udržení si sociálních vztahů, tedy tzv. sociální rehabilitaci.

---

²⁴ Kraus, B.: Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3, s. 46

²⁵ Kraus, B.: Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3, s.46, 47

S nápravou souvisí resocializace, v rámci které jde o odstraňování relativně trvalých negativních zaměření činící výchovné potíže, návratu k přijatelným způsobům chování, a také o změnu hodnot a postojů.

Specifickou formou resocializace je reedukace používající komplexní systém pedagogickopsychologických a socioterapeutických metod²⁶.

V souvislosti s trestnou činností mladistvých sehrávají při edukaci, socioterapii a resocializaci důležitou roli sociální pracovníci, sociální pedagogové a další odborníci působící v řadě státních i nestátních institucích a zařízeních. Jedná se např. o streetworkery, kurátory pro mládež, pracovníky zařízení pro výkon ústavní výchovy, věznic a pracovníky probační a mediační služby apod.

Zaměřují se na výchovné působení ve volném čase prostřednictvím nabídky hodnotných volnočasových aktivit, na poradenskou činnost vykonávanou na základě diagnostiky a sociální analýzy problému, životní situace nebo výchovného prostředí, v němž se mladistvý nachází, reedukační, resocializační péči i terénní práci.

Výkon těchto činností je vázán na všechna sociální prostředí, ve kterých se mladistvý nachází, zejména rodinu, školu, vrstevnické skupiny, rovněž i ústavní a zdravotnická zařízení včetně věznic, a předpokládá spolupráci s těmito subjekty.

---

²⁶ Kraus, B.: Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3, s. 153

3. Současný systém opatření ve vztahu k mladistvým pachatelům

V současné době upravuje systém opatření ve vztahu k mladistvým pachatelům zákon 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM). Jedná se o normu, která samostatně upravuje oblast trestního práva mládeže a je speciální normou k trestnímu zákonu a jiným obecným právním předpisům.

Zásady této právní úpravy vycházejí z principu, že opatření (sankce), postupy a prostředky ve vztahu k mladistvým je třeba využívat k obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mladistvého do širšího sociálního prostředí a k prevenci kriminality. V trestním řízení proti mladistvému a při ukládání opatření musí být přihlíženo k osobnosti mladistvého, jeho věku, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, rovněž k jeho rodinným a sociálním poměrům, opatření musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu tak, aby byl další vývoj mladistvého co nejméně ohrožen.

Řízení proti mladistvým pachatelům a ukládání opatření mají přispívat k individuální, jakož i generální prevenci a zamezovat páchání protiprávních činů.

V trestním právu pro mladistvé jsou uplatněny prvky restorativní justice a je orientováno na budoucnost. Vysoký důraz je kladen na využívání netrestních opatření a alternativních způsobů vyřešení věci.

Nově je zakotven systém specializovaných soudů pro mládež.

Trestní řízení proti mladistvým je ovládáno zásadou neveřejnosti, osobní údaje mladistvého a jeho soukromí má být chráněno, aby byl chráněn před škodlivými vlivy, a to při dodržení zásady presumpce neviny²⁷.

Dalším podstatným prvkem zákona je převzetí odpovědnosti mladistvého za újmu, kterou svým činem způsobil. Povinností odčinit vzniklou újmu, nebo o to alespoň v rámci svých možností přičinit, je sledováno vytváření a posilování odpovědnosti mladistvého za následek jeho protiprávního jednání, ale také toho, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené trestným činem, nebo aby se mu dostalo přiměřeného zadostiučinění, aby byl obnoven jeho pocit důvěry v systém spravedlnosti.

---

²⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zvláštní část. ASPI

Zákonem stanovené sankce ve vztahu k mladistvým jsou založené na dualismu, tvoří odstupňovaný a vnitřně provázaný systém opatření, jenž nabízí širokou škálu možností, jak na trestnou činnost mladistvých reagovat. Jednotlivá ukládaná opatření je možné, a též vhodné stanoveným způsobem kombinovat při respektování individuálních zvláštností a potřeb mladistvého.

Výchovná a ochranná opatření, např. výchovná omezení a výchovné povinnosti, lze uložit také v rámci odklonů od trestního stíhání, se souhlasem mladistvého lze výchovná opatření používat ještě před rozhodnutím soudu pro mládež.

Právními následky provinění jsou opatření, která se člení na 3 základní skupiny:

- opatření výchovná,
- opatření ochranná,
- opatření trestní,

přičemž posloupnost při ukládání jednotlivých druhů opatření je stanovena.

Zmínit je třeba institut odklonů v trestním řízení a institut vazby, které mohou být vůči mladistvým uplatňovány, přičemž jsou vázány výhradně k přípravné fázi trestního řízení, a jsou to:

- odklony v rámci řízení – podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání
- vazba.

3.1 Výchovná opatření

Výchovná opatření²⁸ v systému sankcí ukládaných mladistvým patří mezi nejmírnější. Jsou charakteristické svým specifickým účelem, mají usměrňovat způsob života mladistvého, a tím podporovat a zajišťovat jeho zdárný vývoj a výchovu. Nemají mít represivní charakter a případná újma, která mladistvému uložením výchovného opatření vznikne, by měla mít pouze výchovný účinek.

Výchovná opatření mohou být uložena při upuštění od trestního opatření, nebo při podmíněném upuštění od trestního opatření, a dále při podmíněném zastavení trestního stíhání, samostatně. Mohou být také uložena současně s ukládanými trestními či ochrannými opatřeními v případech, kdy mohou posílit účinek těchto opatření. Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu tří let.

---

²⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §15

Výchovná opatření může soud pro mládež, a v přípravném řízení státní zástupce, ukládat se souhlasem mladistvého, proti kterému je trestní řízení vedeno již v průběhu trestního řízení, a to nejdéle na dobu do jeho pravomocného skončení. Mladistvý může kdykoliv v průběhu řízení až do jeho pravomocného ukončení svůj souhlas odvolat prohlášením adresovaným soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci, výkon výchovného opatření tím končí.

Výchovnými opatřeními jsou:

- dohled probačního úředníka
- probační program
- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou.

Dohled probačního úředníka²⁹ spočívá v pravidelném a intenzivním sledování chování mladistvého v jeho přirozeném prostředí, zejména v rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj. Umožňuje kontrolu dodržování uloženého probačního programu, dále kontrolu uložených výchovných povinností, pokud byla současně uložena. Dohled nad mladistvým je zajišťován příslušným střediskem probační a mediační služby. Vedle dozoru a kontroly chování mladistvého je činnost probačního úředníka zaměřena na zajištění ochrany společnosti se zřetelem na snížení možnosti recidivy trestné činnosti mladistvého, a dále poskytnutí odborného vedení a pomoci mladistvému s cílem, aby v budoucnosti mohl vést řádný život.

Mladistvý, kterému byl dohled probačního úředníka uložen, je povinen nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí, s probačním úředníkem spolupracovat, dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve stanovených termínech. Dále má povinnost probačního úředníka informovat o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených přiměřených omezení nebo povinností a dalších důležitých okolnostech týkajících se dohledu.

Probační program³⁰ je jediné výchovné opatření vázané na souhlas mladistvého, a tento musí být předem s obsahem programu dostatečně seznámen.

---

²⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §16

³⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §17

Probačním programem je zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující výkon obecně prospěšné činnosti, vzdělávací, doškolovací a rekvalifikační či jiný vhodný program zaměřený na rozvoj sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v jeho běžném způsobu života. Cílem je, aby se mladistvý vyhnul chování, které je v rozporu se zákonem, podpora jeho vhodného sociálního zázemí a urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.

Dohled nad výkonem probačního programu vykonává příslušné středisko probační a mediační služby. V případě, že mladistvý program neplní, informuje probační úředník soud po mládež, příp. státního zástupce, který opatření uložil. V případě méně závažného porušení může probační úředník udělit mladistvému výstrahu, výstrahy však mohou být uloženy pouze dvě v průběhu jednoho roku.

O ukončení a dosažení výsledku probačního programu podává probační úředník zprávu soudu pro mládež nebo státnímu zástupci, který program uložil.

Probační programy podléhají schválení ministra spravedlnosti a zapisují se do seznamu probačních programů vedeného ministerstvem spravedlnosti.

V roce 2007 bylo akreditováno 26 probačních programů. Mezi programy realizované ve více městech patří program Právo pro každý den, který je založen na skupinové práci při využívání metod interaktivní výuky podporující efektivní učení a rozvíjející sociální a komunikační dovednosti, schopnost řešení konfliktů a schopnost spolupráce, nebo program Mentor, ve kterém vyškolený mentor motivuje mladistvého prostřednictvím individuálního kontaktu k převzetí odpovědnosti a k nalezení řešení vzniklé situace³¹.

Nabídka programů není ve všech částech naší země dostatečná, což má vliv na ukládání tohoto výchovného opatření.

Výchovné povinnosti³² zpravidla stanovují mladistvému povinnosti něco vykonat. Mladistvému lze uložit, aby zejména bydlel s rodičem či jiným dospělým odpovědným za jeho výchovu. Jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti ve výši určené soudem nebo státním zástupcem. Tato povinnost může být uložena pouze v případě, jestliže lze předpokládat,

---

³¹ Probační programy akreditované v roce 2007, zdroj: <http://portal.justice.cz>

³² Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §18

že peněžitá částka bude zaplacená z prostředků, s nimiž smí mladistvý samostatně nakládat, může být určeno zaplacení peněžité částky v přiměřených měsíčních splátkách.

Dále vykonat bezplatně ve svém volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu, přičemž uvedené opatření může být uloženo mladistvému jen v případě, že nebude narušena příprava mladistvého na jeho budoucí povolání, nebo výkon povolání či zaměstnání, výkon společensky prospěšné činnosti může být uložen v celkovém maximálním rozsahu šedesáti hodin celkem, maximálně osmnácti hodin týdně a nejvýše čtyř hodin denně, při ukládání opatření je přihlíženo ke zdravotní způsobilosti mladistvého.

Usilovat o vyrovnání s poškozeným, nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následku provinění. Podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením dle trestního zákona, podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem, při ukládání tohoto opatření je přihlíženo k zdravotní způsobilosti mladistvého³³.

Výchovná omezení³⁴ jsou cíleně zaměřena na usměrnění chování mladistvého v běžném životě a na jejich ochranu před škodlivými vlivy. Jejich podstatou jsou zásahy do svobody jednání a rozhodování mladistvých. Mají vesměs formu zákazu určitého konání, tedy formou povinnosti zdržet se určitého nežádoucího konání³⁵.

Mladistvému lze stanovit, aby zejména nenavštěvoval akce určitého druhu, zařízení či jiné pro mladistvého nevhodné prostředí, nestýkal se s určitými osobami, nezdržoval se na určitém místě, nepřechoval předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění, neužíval návykové látky, neúčastnil se hazardních her, sázek, hraní na výherních automatech, neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu, neměnil bezdůvodně svoje zaměstnání.

---

³³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

³⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §19

³⁵ blíže viz. Sotolář, A. Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestní revue, 12, 2007,

Uložením výchovných omezení nesmí být narušena příprava mladistvého na jeho budoucí povolání, výkon povolání či zaměstnání.

*Napomenutím s výstrahou*³⁶ má ve srovnání s ostatními výchovnými opatřeními specifickou povahu danou tím, že v sobě obsahuje určitý sankční prvek, byť výrazně menší intenzity, než je tomu u trestních opatření³⁷.

Jde o jednorázový akt, při kterém soud pro mládež nebo státní zástupce v rámci přípravného řízení v přítomnosti zákonného zástupce mladistvého mladistvému důrazně vytkne protiprávnost jeho činu, upozorní ho na konkrétní důsledky, které mladistvému hrozí v případě, že by se dopustil další trestné činnosti.

Je-li to účelné, může při vyslovení napomenutí s výstrahou být potrestání mladistvého přenecháno jeho zákonnému zástupci, škole, jíž je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, v němž žije. V takovém případě si musí soud pro mládež předem vyžádat stanovisko školy, výchovného zařízení. Zákonný zástupce, škola nebo výchovné zařízení jsou povinni o výsledku vyrozumět soud pro mládež nebo státního zástupce.

Pokud bylo mladistvému uděleno uvedené opatření, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.

3.2 Ochranná opatření

Ochranná opatření³⁸ jsou jedním z druhů trestněprávních sankcí, přičemž se jedná o samostatnou kategorii sankcí, které lze uložit nejen trestně odpovědným mladistvým, ale rovněž mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní. Představují určitou újmu a omezení osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Újma způsobená výkonem ochranných opatření však není její funkční složkou, ale jen nevyhnutelným účinkem³⁹.

---

³⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 20

³⁷ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 266

³⁸ Zákon 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 71, 72, 72a, 73 a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů trestního zákona, § 21, 22

³⁹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 273

Účelem ochranných opatření je pozitivní ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před dalším pácháním provinění. Dále vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj vzhledem k jeho dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z kterého mladistvý pochází, a rovněž jeho ochrana před škodlivými vlivy.

Při ukládání a výkonu ochranných opatření je sledována zejména prevence. Z tohoto důvodu u ochranných opatření do popředí vystupuje složka terapeutická, výchovná, zabezpečovací a sociální. Ochranné opatření má vést k odstranění, nebo alespoň snížení nebezpečí recidivy protiprávního jednání, ale také k léčbě a izolaci mladistvých nepřičetných, zmenšeně přičetných, nebo těch, kteří se dopustili provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou či pod vlivem návykové látky.

Potřeba jejich uložení a intenzita není určována zásadně stupněm nebezpečnosti činu pro společnost, nýbrž zejména potřebou léčení, výchovy a izolace. Délka jejich trvání není soudem pro mládež stanovena, pouze u ochranné výchovy je limitována stanoveným zákonným rámcem a je závislá na výsledcích působení. Soud pro mládež sleduje a kontroluje potřebu dalšího trvání ochranných opatření.

Ochranné opatření může být uloženo buď samostatně, tj. jako jediné možné opatření dle trestního zákona, nebo vedle trestního opatření či jiného ochranného opatření. Výkon ochranných opatření se nepromlčuje, nezahlazují se a ani nemohou být prominuta cestou milosti prezidenta.

Ochrannými opatřeními jsou:

- ochranné léčení
- zabezpečovací detence
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty
- ochranná výchova.

Ochrannou výchovu lze uložit pouze podle ZSM, ostatní ochranná opatření se ukládají podle trestního zákona.

Ochranné léčení⁴⁰ je ukládáno v případech, kdy soud dojde k závěru, že zajistí nápravu mladistvého a ochranu společnosti lépe než jiná sankce.

Obligatořně je ochranné léčení uloženo mladistvému pachateli v případě, že se provinění dopustil ve stavu zmenšené přičetnosti a týká se provinění spáchaného ve

---

⁴⁰ Zákon 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 72

stavu vyvolaném duševní poruchou. Soud může upustit od uložení trestního opatření, má-li za to, že ochranné léčení, zajistí nápravu mladistvého a ochranu společnosti lépe než opatření trestní.

Soud rovněž může snížit trestní opatření odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, jestliže má za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu mladistvého bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout účelu trestního opatření i trestním opatřením odnětí svobody kratšího trvání⁴¹.

Dále lze ochranné léčení obligatorně uložit osobě, která není pro nepřičetnost trestně odpovědná, a jejíž pobyt na svobodě je nebezpečný. V této souvislosti je třeba osvětlit pojmy nepřičetnost a zmenšená přičetnost a uvedené pojmy upravuje trestní zákon.

Nepřičetnost jako okolnost vylučující trestní odpovědnost je stav, ve kterém jedinec pro duševní poruchu v době spáchání činu nemůže rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost, anebo své jednání nemůže ovládat, přičemž postačí, aby chyběla jedna z těchto schopností. Samotná duševní porucha, pokud nevyvolá nedostatek rozpoznávacích a určovacích schopností, nemůže být důvodem nepřičetnosti. Pojem přičetnosti, kterým se rozumí i u mladistvých způsobilost být z hlediska duševních schopností mladistvým pachatelem provinění, není totožný s pojmem duševní zdraví nebo normalita.

Zmenšenou nepřičetností je označován chorobný stav, v němž byla v důsledku duševní poruchy snížena schopnost mladistvého rozpoznat, že spáchaný čin je nebezpečný pro společnost, nebo schopnost ovládat své jednání, anebo byly zároveň sníženy obě schopnosti, nemusí se však jednat o duševní chorobu.

Povaha a chování nepřičetného mladistvého jsou posuzovány na základě posudku znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Takto je zjišťováno, zda duševní porucha mladistvého je takového rázu, že jeho pobyt na svobodě je i pro budoucnost nebezpečný.

Fakultativně je možno uložit ochranné léčení mladistvému, který se dopustil provinění ve stavu vyvolaném duševní chorobou a jehož pobyt na svobodě je nebezpečný, a to i v případě, že duševní choroba nemusí vést ani ke stavu zmenšené přičetnosti. Je subsidiární k obligatornímu uložení ochranného léčení, neboť soud zde

---

⁴¹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 262

zároveň uloží trestní opatření, nikoliv však v kratším trvání než stanovuje dolní hranice trestní sazby odnětí svobody.

Dále je možno fakultativně uložit ochranné léčení mladistvému, který spáchal provinění v souvislosti se zneužíváním návykové látky, a to buď přímo pod vlivem návykové látky anebo v souvislosti s jejím zneužíváním. Ochranné léčení (protialkoholní, protitoxikomanické) se však neuloží v případě, kdy je vzhledem k osobě mladistvého zřejmé, že účelu nelze dosáhnout. V obou uvedených případech je podmínkou uložení ochranného léčení spáchání provinění.

V případě, že mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a zároveň spáchal čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, musí soud vedle ochranného léčení psychiatrického (sexuologického) uložit také léčení protialkoholní (protitoxikomanické), a tato léčení mohou být vykonávána současně.

Ochranné léčení probíhá buď ve formě ústavní, a to ve zdravotnickém zařízení (zpravidla psychiatrické léčebně), nebo ve formě ambulantní. Ambulantní léčení probíhá na svobodě, mladistvý je povinen podrobit se režimu léčebného zařízení, kam musí v dohodnutých termínech docházet.

Ochranné léčení se nenařizuje na určitou dobu, nýbrž trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje jeho účel. Zdravotnické zařízení, kde probíhá výkon ochranného léčení, je povinno soudu pro mládež neprodleně oznámit, že pominuly důvody pro další trvání léčení. O zrušení ochranného léčení a ukončení léčby může rozhodnout pouze soud.

Trestní zákon umožňuje přeměnu nařízené ústavní léčby v ambulantní a naopak v případě, že se změnil způsob výkonu ochranného léčení vzhledem k povaze choroby a léčebným možnostem.

Zabezpečovací detence⁴² je zvláštní forma opatření využívaných ve specifických případech, jestliže se pachatel dopustil činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvlášť závažného trestného činu, a pachatel není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, a dále nelze očekávat, že by s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

---

⁴² Zákon 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 72a

Zabezpečovací detence může být uložena s přihlédnutím k dosavadnímu životu a poměrům pachatele i tehdy, jestliže spáchal úmyslný trestný čin, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti. Nemá charakter sankce ani opatření dle trestního zákona, není vázána na rozhodnutí soudu o vině pachatele.

Zabezpečovací detenci lze uložit samostatně, či vedle trestního opatření. Délka jejího trvání není časově omezena, trvá tak dlouho, pokud to ochrana společnosti vyžaduje. V případě mladistvých soud jednou za 6 měsíců přezkoumá, zda důvody pro její pokračování trvají. Zákon umožňuje přeměnu zabezpečovací detence na ústavní ochranné léčení, když pomínou důvody jejího nařízení a současně jsou splněny podmínky pro ústavní ochranné léčení.

Zabezpečovací detence je vykonávána v ústavu pro výkon zabezpečovací detence s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.

Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty⁴³ je možno užít, pokud nebylo uloženo trestní opatření propadnutí věci, jelikož nebyly splněny všechny podmínky nezbytné k uložení tohoto opatření.

Zabrat věc lze jen v případě, že náleží mladistvému pachateli, jehož nelze stíhat nebo odsoudit. Splnění této podmínky se týká zejména případů, kdy trestnost činu mladistvého zanikla (pro účinnou lítost, promlčení, amnestii), dále pokud mladistvý upustil od přípravy provinění, nebo pokusu či dokonání provinění, resp. učinil o tomto oznámení, kdy nebezpečí, které vzniklo, mohlo být ještě odstraněno, také v případě, že k trestnímu stíhání mladistvého nebyl dán zákonem požadovaný souhlas, stanoví-li mezinárodní smlouva, že trestní stíhání nelze zahájit či v něm pokračovat, dále pokud trestní stíhání mladistvého bylo přerušeno a po dobu pravomocného podmíněného zastavení trestního stíhání.

Zabrat věc může soud také v případech, kdy věc náleží mladistvému a soud od uložení trestního opatření upustil, nebo vyžaduje-li to bezpečnost lidí či majetku,

---

⁴³ Zákon 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 73

popřípadě jiný obdobný obecný zájem, v tomto případě se nevyžaduje, aby věc náležela mladistvému, může náležet komukoliv.

Pojem bezpečnost lidí a majetku vyjadřuje zájem společnosti chránit takové statky, ohrožující bezpečnost lidí a majetku (zakázané zbraně, střelivo, narkotika, jedy apod.).

Jiný obdobný obecný zájem vyjadřuje zájem na ochranu jiných důležitých společenských i individuálních zájmů vymezených trestním zákonem. Může jít o zájem na ochraně demokratického řádu, demokratických hodnot, mravnosti a morálky.

Předmětem ochranného opatření může být pouze jen taková věc, které bylo užito ke spáchání provinění, která byla ke spáchání provinění určena, kterou mladistvý získal proviněním nebo jako odměnu za provinění, nebo kterou nabyt, byť jen zčásti, za věc získanou proviněním nebo jako odměnu za něj, pokud hodnota věci není ve vztahu k nabyté hodnotě zanedbatelná. Věcí se rozumí ovladatelný hmotný předmět sloužící potřebám lidí, a který proto může být předmětem vlastnictví⁴⁴.

Po zabrání věci se jejím vlastníkem stává stát.

*Ochranná výchova*⁴⁵ je druh opatření, jehož účelem je vhodnou výchovou odstranit, příp. omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a zároveň umožnit jednotlivci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem. Prakticky pro mladistvého znamená jeho odnětí z péče rodičů nebo osob odpovědných za výchovu a předání do kolektivní výchovy s přísnějším režimem.

Základní podmínkou uložení ochranné výchovy je odsouzení mladistvého v rámci trestního řízení, tzn. jeho uznání vinným z provinění. Další podmínky musí vyplynout z úplného zjištění poměrů mladistvého, zejména se týkající výchovného prostředí, ve kterém žije, míra a příčiny zanedbání výchovy, charakterové a morální vlastnosti osob, s nimiž žije, nebo se s nimi pravidelně stýká, jakož i osobní povahové vlastnosti samotného mladistvého, jeho postoje ke společnosti, vzdělání, kultuře a k asociální či kriminální subkultuře⁴⁶.

Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud o jeho výchovu není řádně postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní

⁴⁴ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 268

⁴⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 22, § 23

⁴⁶ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 274

rodině nebo rodině, v níž žije, dále pokud dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje nařízení ústavní výchovy podle zákona o rodině.

Ochranná výchova potrvá, pokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do osmnáctého roku věku mladistvého, vyžaduje-li to zájem mladistvého, může být ochranná výchova prodloužena do dovršení jeho devatenáctého roku.

Ochranná výchova by měla být základním opatřením vůči mladistvým v závažnějších věcech, jelikož její uložení může ve vhodných případech nahradit i funkci trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody.

Soud může uložit ochrannou výchovu samostatně, upustil-li od uložení trestního opatření. Upuštění od trestního opatření zde není vázáno na stupeň společenské nebezpečnosti činu, jedinou podmínkou je, že k dosažení účelu zákona není třeba trestního opatření a ochranná výchova zajistí lepší nápravu mladistvého, nebo vedle trestního opatření, jestliže nejsou splněny podmínky pro upuštění od trestního opatření.

Ochrannou výchovu lze uložit vedle kteréhokoliv trestního opatření s výjimkou vyhoštění, neboť pokud je vyžadováno ve vztahu k bezpečnosti lidí a majetku nebo jinému obecnému zájmu, bude zřejmě tento zájem vyžadovat, aby trestní opatření bylo vykonáno co nejrychleji.

Problematické může být také uložení ochranné výchovy vedle peněžitého trestu vzhledem k tomu, že peněžité opatření by mělo být uspokojeno z výdělečné činnosti mladistvého, avšak v rámci ochranné výchovy většinou zařazen do vzdělávacího procesu a připravuje se na budoucí povolání, tudíž není výdělečně činný.

Nástup výkonu ochranné výchovy by měl být nařízen v době co nejkratší, aby bylo dosaženo jejího účelu. Při současném ukládání ochranné výchovy a nepodmíněného trestu je nutno respektovat skutečnost, že s výkonem ochranné výchovy nelze započít po osmnáctém roku věku.

Uložení ochranné výchovy je subsidiární k uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině, čímž zákon upřednostňuje ústavní výchovu. Ústavní výchova by měla být méně omezující a zasahující ve vztahu k osobní svobodě mladistvého.

Výkon ochranné výchovy je upraven zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném znění. Při výkonu ochranné výchovy musí být zajištěno právo každého dítěte na výchovu a vzdělání, vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou složku jeho

osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno tak, aby byl zajištěn plný a harmonický rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby jeho věku⁴⁷.

Jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že mladistvý i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak dosud nepominuly všechny okolnosti vedoucí k uložení ochranné výchovy, může soud ochrannou výchovu přeměnit na výchovu ústavní, nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení. Současně může mladistvému uložit dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.

V případě podmíněného umístění mladistvého mimo výchovné zařízení soud pro mládež určí konkrétní místo pobytu mladistvého, příp. i pracoviště, školu (u rodičů nebo právnické osoby, např. škola, pracoviště s internátním zařízením), aby byly vytvořeny podmínky pro jeho zdravý vývoj, získání vzdělání, kvalifikace apod.

Neplní-li však mladistvý očekávání, nechová se řádně, soud pro mládež podmíněné umístění mimo výchovné zařízení zruší a rozhodne o pokračování ochranné výchovy. Obdobný postup je při přeměně ústavní výchovy na ochrannou výchovu.

3.3 Trestní opatření

Trestní opatření jsou nejpřísnějším druhem opatření. Ukládání trestních opatření by mělo nastoupit až v případě, že nepostačuje pohružka jejich uložení ani uložení výchovného nebo ochranného opatření⁴⁸, a tyto by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona, v čemž se projevuje odlišnost od trestního zákona obecně.

Trestní opatření tvoří nedílnou součást systému opatření ukládaných mladistvým za jejich provinění spolu s výchovnými a ochrannými opatřeními. Charakteristické pro ně je, že jsou stanovené zákonem a vynutitelné státní mocí a mohu je ukládat pouze soudy pro mládež (např. výchovná opatření mohou být uložena již v průběhu trestního řízení státním zástupcem). Na rozdíl od výchovných a ochranných opatření v sobě obsahují zřetelné negativní hodnocení provinění a jeho pachatele.

---

⁴⁷ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 275 - 276

⁴⁸ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 284

Trestní opatření jsou ukládána podle ZSM, v návaznosti na trestní zákon⁴⁹. Musí vzhledem k okolnostem případu, osobě i poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro jeho další vývoj, výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Volba optimálního opatření v konkrétní trestní věci vyžaduje důkladné zhodnocení všech významných okolností případu a osoby mladistvého. Tento přístup k řešení trestné činnosti mladistvých je projevem zásady pomocné úlohy trestní represe⁵⁰. Hrozba uložením trestních opatření, jejich ukládání a výkon má v systému reakce na trestnou činnost mladistvých nezastupitelné místo, nikoliv však rozhodující význam.

Primární význam má totiž zájem na ochraně mladistvých před škodlivými vlivy, na obnovení jejich sociálního zázemí, na vytvoření podmínek pro jejich zdravý rozvoj a na omezení recidivy jejich trestné činnosti.

K mladistvým je přistupováno jako k dosud nevyzrálým dospívajícím jedincům, jejichž hodnotový systém se vyvíjí, a u nichž je možno vhodnou výchovou a zacházením zásadně ovlivnit jejich postoje a životní styl. Proto je také kladen důraz na to, aby uložená opatření reagovala na aktuální životní situaci mladistvého, zohledňovala jeho individuální zvláštnosti a potřeby, zvláště tedy opatření výchovná a ochranná jako opatření zaměřená do budoucnosti.

Potenciál trestních opatření ovlivnit chování, postoje a poměry mladistvých, je v porovnání s opatřeními výchovnými a ochrannými nižší, není však zanedbatelný⁵¹.

Funkci ochrany společnosti plní trestní opatření ve třech rovinách, a to represí proti mladistvému, který se dopustil provinění, a tím zabránění páchání další trestné činnosti, dále individuální prevencí a výchovou mladistvého k řádnému životu, a generální prevencí spočívající ve výchovném a odstrašujícím působení na potencionální pachatele.

Druhy trestních opatření lze dělit na opatření spojené se ztrátou osobní svobody a na opatření jinak omezující, ale vykonávaná na svobodě. Zejména sféra soudnictví ve věcech mládeže je charakteristická vytvářením širokého prostoru pro ukládání opatření

---

⁴⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 24 – 35, a dále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů § 39 – 40, § 45, § 45a, § 49, § 50, § 53 – 64

⁵⁰ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004. s. 286

⁵¹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 284

nespojených s odnětím svobody a s izolací mladistvého od společnosti, tzv. alternativních opatření. Východiskem je předpoklad, že většina mladistvých se dostává do střetu se zákonem poprvé a z tohoto pohledu je méně narušena. Vzhledem k jejich věku, rozumové a mravní vyspělosti by se jejich násilné vytržení z přirozeného sociálního prostředí a narušení sociálně užitečných vazeb mohlo negativně projevit.

Významným je v kontextu nepodmíněného odnětí svobody i negativní vliv více narušených osob. Opatření nespojená s odnětím svobody je možno chápat jako projev důvěry mladistvým. Důležité je, aby na mladistvého bylo ve zvýšené míře a vhodným způsobem výchovně působeno jak odborníky, rodinou, tak komunitou, v níž jsou začleněni, a byly posilovány kladné vlastnosti a návyky mladistvého. K tomuto účelu může posloužit i vhodné zkombinování trestního opatření s opatřeními výchovnými a ochrannými, která mohou pozitivně ovlivnit mladistvé v jejich přirozených prostředích a vytvářet podmínky pro jejich zdravý rozvoj.

Při stanovení druhu a výměry trestního opatření bere soud pro mládež v úvahu jednak stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, možnost nápravy mladistvého, poměry mladistvého a případný výchovný vliv toho, kdo převzal za nápravu mladistvého záruku.

Hodnotí na jedné straně polehčující okolnosti, např. že jednal v silném rozrušení, pod vlivem hrozby či nátlaku, pod vlivem své tíživé sociální situace, před spácháním činu vedl řádný život, přičinil se o odstranění škodlivých následků svého činu, nahradil škodu, činu upřímně litoval a orgány činnými v trestním řízení spolupracoval.

Dále hodnotí také přitěžující okolnosti, zda čin spáchal ze zavrženíhodné pohnutky, surovým, zákeřným způsobem, využil bezbrannost, závislost nebo podřízenost oběti, v činu pokračoval delší dobu, spáchal více činů, nebo již byl za provinění odsouzen atd.

Na rozdíl od dospělých pachatelů, kde soud nepřihlíží k okolnosti, že pachatel spáchal čin ve stavu zmenšené přičetnosti, pokud si tento stav přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky, u mladistvých je tato skutečnost zohledněna.

Uložení vhodného trestního opatření v kombinaci s vhodným výchovným opatřením má mladistvého motivovat ke změně přístupu k užívání návykových látek, přičemž je zohledněna skutečnost, že se jedná o dosud se vyvíjející jedince, jejichž rozumové a ovládací schopnosti odpovídají jejich věku.

V případech, že soud ukládá mladistvému úhrnné nebo souhrnné trestní opatření za provinění, které jednak spáchal před osmnáctým rokem věku, a dále za provinění, které

spáchal po tom, co tento věk dovršil, se hranice trestních sazeb posuzuje podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a pachatel má stále postavení jako mladistvý. V tomto je zohledňován jeho věk blízký věku mladistvého.

Mladistvému mohou být uložena pouze následující trestní opatření:

- obecně prospěšné práce
- peněžité opatření
- peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněné.

Obecně prospěšné práce⁵² jsou modifikací obecné úpravy tohoto trestu ukládaného dospělým pachatelům podle trestního zákona. Trestní opatření obecně prospěšných prací může soud pro mládež uložit mladistvému, odsuzuje-li ho za provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Lze jej uložit samostatně, či vedle jiného trestního opatření, nebo v kombinaci s jinými vhodnými opatřeními. Mladistvému mohou být obecně prospěšné práce stanoveny ve výměře od 50 do 200 hodin.

V rámci tohoto opatření je mladistvý povinen provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo v jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vědou, kulturou, školstvím, ochrannou zdravotní, požární ochrannou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností⁵³. Podstatou tohoto opatření je vždy pracovní povinnost, kterou musí mladistvý splnit ve stanoveném rozsahu, osobně, bezplatně a ve svém volném čase.

---

⁵² Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §26, a dále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 45, §45a

⁵³ Zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, §45

Při ukládání opatření soud přihlíží ke stanovisku mladistvého, i když uložení opatření se přímo neváže na jeho souhlas.

V případě, že by stanovisko mladistvého bylo negativní, měl by soud přijmout jiné vhodné opatření, jelikož by výkon obecně prospěšných prací zřejmě neplnil svůj účel a bylo by vysoce pravděpodobné, že by došlo k přeměně tohoto opatření na trestní opatření odnětí svobody.

Přihlíženo je rovněž k zdravotní způsobilosti mladistvého, výkon obecně prospěšných prací nesmí ohrožovat jeho zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj.

Kontrolu výkonu prací a zároveň toho, zda mladistvý vede řádný život, případně kontrolu dalších uložených výchovných opatření, zajišťuje příslušné středisko Probační a mediační služby.

Mladistvý musí obecně prospěšné práce vykonat do jednoho roku ode dne, kdy soud pro mládež jejich výkon nařídil. Jestliže však mladistvý nevedl v průběhu opatření řádný život (např. spáchal další trestnou činnost, závažný přestupek, opakované páchaní dalších přestupků, bezdůvodně neplnil další povinnosti) nebo svévolně nevykonal ve stanovené době obecně prospěšné práce, přemění soud pro mládež trestní opatření obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trestní opatření odnětí svobody, přitom i jen započaté dvě hodiny nevykonaného opatření se počítají za jeden den odnětí svobody.

V případě, že mladistvý uložené opatření řádně splnil, obecně prospěšné práce vykonal, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.

Peněžitě opatření⁵⁴ je významnou alternativou ke krátkodobým trestním opatřením odnětí svobody. Přestože je zřejmá jeho majetková povaha tohoto opatření, není výhradně určen k postihu majetkových provinění.

Majetková povaha z něj činí ale vhodný prostředek k dosažení účelu trestního opatření zejména v případech, kdy provinění mladistvého bylo majetkové povahy, ať už jeho spáchání bylo motivováno neoprávněným majetkovým ziskem nebo negativním vztahem k ochraně a nedotknutelnosti cizího majetku (např. vandalismus). Další skupinou jsou nemajetková provinění, která jsou však spáchána za úplatu.

Použitelnost peněžitého opatření v trestních věcech mladistvých je ovšem značně limitována tím, že mladistvý zpravidla nedisponuje dostatečnými finančními prostředky,

---

⁵⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §27, a dále zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 53,54

a toto opatření by mohlo mít negativní dopad na další osoby z jeho okolí a na poškozené.

Mladistvému může soud uložit peněžité opatření ve výměře od 1.000 do 500. 000 Kč. Peněžité opatření může být mladistvému uloženo pouze za podmínek, že mladistvý je výdělečně činný, tzn. že příjem mladistvého pochází z výdělečné činnosti a je tak velký, aby postačoval k úhradě vyměřeného peněžitého opatření. Další podmínkou je, že majetkové poměry mladistvého uložení tohoto opatření umožňují, tzn. že mladistvý bude schopen peněžité opatření uhradit z prostředků, s nimiž smí samostatně nakládat.

Na rozdíl od úpravy stejného opatření v trestních věcech dospělých, je u mladistvého, který je výdělečně činný, peněžité opatření stanovit také formou denní sazby s přihlédnutím k jeho výdělku, a to ve výši od 100 do 1000 Kč na den na dobu 5 až 500 dnů. Současně soud stanoví celkovou výši peněžitého opatření a způsob jeho splácení.

Peněžité opatření může být uloženo za podmínek, jestliže mladistvý úmyslnou trestnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, nebo trestní zákon jeho uložení dovoluje, peněžité opatření je ukládáno za provinění, u něhož horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta a vzhledem k povaze spáchaného provinění a možnosti nápravy mladistvého se trestní opatření odnětí svobody současně neukládá⁵⁵.

Uložil-li soud pro mládež peněžité opatření, stanoví pro případ, že by ve stanovené lhůtě nebylo vykonáno, náhradní trestní opatření odnětí svobody až na jeden rok. Po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého opatření může soud pro mládež po vyjádření mladistvého rozhodnout, že jeho zaplacení nebo nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý vykoná obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného. Vydobytá částka peněžitého opatření propadá státu.

Na mladistvého, kterému bylo uloženo peněžité opatření, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile opatření vykonal nebo bylo od jeho výkonu či jeho zbytku upuštěno⁵⁶.

---

⁵⁵ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 330

⁵⁶ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 332

Peněžité opatření s podmíněným odkladem⁵⁷ charakterizují dvě skutečnosti. Odklad výkonu opatření není definitivní, je jen podmíněný a vázaný na splnění určitých podmínek, a to vedení řádného života a vyhovění uloženým podmínkám v průběhu zkušební doby, kterou soud pro mládež stanoví. Odložení výkonu peněžitého opatření je obligatorně spojeno se stanovením zkušební doby až na tři léta a současně může být mladistvému uloženo výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život, prostřednictvím kterého může soud po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého.

Soud pro mládež může výkon peněžitého opatření podmíněně odložit, jestliže vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo jestliže přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu. Povolení podmíněného odložení výkonu peněžitého opatření se netýká výkonu ostatních trestních opatření uložených vedle tohoto opatření, pokud v rozsudku soud pro mládež nestanoví jinak. Po rozhodnutí soudu pro mládež o tom, že se mladistvý, kterému byl výkon peněžitého opatření podmíněně odložen, osvědčil, hledí se na mladistvého, jako by nebyl odsouzen.

V případě, že se mladistvý neosvědčil a soud rozhodne o vykonání peněžitého opatření, zároveň rozhodne o náhradním trestním opatření odnětí svobody.

Dojde-li k odvolání záruky subjektem, který záruku poskytl, musí soud obligatorně přezkoumat chování mladistvého již během zkušební doby, ovšem samo odvolání záruky není důvodem pro nařízení výkonu peněžitého opatření. Soud pro mládež nařídí výkon peněžitého opatření jen tehdy, pokud podmíněný odklad jeho výkonu neplní svůj poslání zaviněním mladistvého. V opačném případě ponechá soud odklad výkonu peněžitého opatření v platnosti⁵⁸.

Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty je opatření ukládané mladistvým za podmínek stanovených v trestním zákoně⁵⁹. Soud může uložit propadnutí věci, které bylo užito ke spáchání provinění, nebo která byla ke spáchání provinění určena, nebo

---

⁵⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 28

⁵⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 28

⁵⁹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, §55,56

věc pachatel získal proviněním či jako odměnu za provinění nebo kterou byť jen zčásti nabyt za věc získanou proviněním nebo jako odměnu za něj, pokud hodnota této věci není ve vztahu k hodnotě nabyté věci nezanedbatelná. Opatření lze uložit, jen jde-li o věc náležející pachateli. Vlastníkem věci se stává stát.

Na mladistvého, jemuž bylo toto opatření uloženo, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile nabyt právní moci rozsudek, jímž bylo opatření uloženo.

Zákaz činnosti⁶⁰ je opatřením, kterým lze mladistvému zakázat výkon více druhů činností, v souvislosti s nimiž se dopustil provinění. Jeho uložení je možné pouze tehdy, pokud mladistvý v souvislosti s proviněním tuto činnost sám vykonával, a zákaz činnosti nesmí být překážkou v jeho přípravě na budoucí povolání. Například by nebylo možné mladistvému zakázat řízení motorových vozidel v případě, že tato činnost je součástí přípravy na povolání automechanika, opravář motorových vozidel apod. Zákaz činnosti může být uložen na dobu jeden rok až pět let.

Opatření zákaz činnosti je možno uložit za provinění, jehož horní hranice sazby podle trestního zákona nepřevyšuje pět let.

Určitým problémem je kontrola dodržování tohoto opatření jednak vzhledem k širokému rozsahu činností, jež lze zakázat, ale i k širokému okruhu osob, na něž se může vztahovat, a dále ne zcela fungujícím kontrolním mechanismům. Nedodržování zákazu činnosti je postihováno jako provinění maření výkonu úředního rozhodnutí.

Vedle trestního opatření zákazu činnosti může soud zároveň uložit i jiné opatření, a tím napomoci i kontrole dodržování zákazu činnosti.

Vyhoštění⁶¹ může soud pro mládež uložit pouze mladistvému, který není občanem naší republiky ani osobou, které bylo přiznáno postavení uprchlíka. Vyhoštění je ukládáno za podmínek stanovených v trestním zákoně a mladistvému ve výměře od jednoho roku do pěti let. Vyhoštění lze ukládat samostatně, ale i vedle jiného opatření.

Vyhoštěním se rozumí odnětí práva cizince nadále se zdržovat na území České republiky a jeho přemístění na území jiného státu nebo jeho předání příslušným orgánům jiného státu. Soud pro mládež neurčuje stát, kam má být mladistvý přemístěn. K určení tohoto místa a samotnému provedení vyhoštění jsou příslušné orgány policie.

⁶⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 26, a dále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, §49,50

⁶¹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 26, a dále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, §57

Vyhoštění je zabránění mladistvému v páchání trestné činnosti na území republiky, pokud z jeho strany hrozí nebezpečí lidem, majetku nebo jinému obecnému zájmu.

Vyloučené je uložení trestního opatření vyhoštění, pokud se nepodařilo zjistit státní příslušnost mladistvého, tomuto byl poskytnut azyl, na území republiky má povolen dlouhodobý pobyt, má zde pracovní a sociální zázemí a jeho vyhoštění by bylo v rozporu se zájmem spojování rodin, nebo by ve státě, kam by byl vyhoštěn, byl pronásledován za svoji rasu, národnost, politické a náboženské smýšlení, nebo pokud by ho vyhoštění vystavilo mučení, nelidskému či ponižujícímu zacházení.

Hlediska, jimiž je soud pro mládež při ukládání tohoto opatření vázán, jsou vymezena v trestním zákoně. Soud je povinen přihlídnout ke společenské nebezpečnosti provinění, k možnostem nápravy mladistvého, jeho poměrů a ke stupni ohrožení lidí, majetku či jinému obecnému zájmu. K těmto obecným kritériím přistupuje i požadavek zohlednit i rodinné a osobní poměry mladistvého, aby bylo zabráněno jeho vydání nebezpečí zpustnutí. Musí důkladně být nejen důkladně zmapovány aktuální poměry mladistvého, ale i to, jaká rizika mu případně hrozí po jeho návratu do domovského státu, zda tam vůbec má nějaké sociální zázemí⁶².

Samotný výkon opatření zajišťuje soud v součinnosti s policejními orgány. V souvislosti s možným uložením vyhoštění se mohou efektivně zapojit probační a mediační služba a orgán sociálně právní ochrany dětí, zejména při zjišťování informací o sociálních poměrech mladistvého.

Na mladistvého, kterému bylo uloženo trestní opatření vyhoštění, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile uplyne doba, na kterou bylo uloženo⁶³.

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem⁶⁴ představují dvě alternativy k nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody. Spočívají v tom, že výkon uloženého trestního opatření je odložen pod podmínkou, že se mladistvý ve stanovené zkušební době bude řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám.

Při podmíněném odsouzení s dohledem je nad mladistvým navíc vykonáván dohled probačního úředníka, který zabezpečuje kontrolu s vedením a pomoc

⁶² Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 318

⁶³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 35

⁶⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 33, a dále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 53, 54, § 58 – 64

mladistvému. Výkon dohledu v rámci podmíněného odsouzení zabezpečuje příslušné středisko probační a mediační služby, postup při jeho výkonu je totožný jako u výchovného opatření dohled probačního úředníka.

Obě uvedené formy opatření vycházejí z předpokladu, že už samo trestní stíhání mladistvého, negativní zhodnocení jeho osoby a jeho činu, hrozba budoucího eventuálního odnětí svobody, omezení a podrobení se dohledu, mohou mít z hlediska účelu samotného trestního opatření účinky individuální i generální prevence.

Podmíněným odsouzením je mladistvému dána šance a důvěra, aby bez izolace od společnosti svým chováním prokázal, že je schopen vést řádný život, přičinit se odčinění následků svého provinění. Pokud se v rámci zkušební doby osvědčil, hledí se na něj jako by nebyl odsouzen. Tato možnost umožňuje vzbudit zájem mladistvého na vlastním řádném životě, pomoc mu mohou poskytnout probační úředníci, kurátoři pro mládež či zájmová sdružení.

Z tohoto pohledu je podmíněné odsouzení specifickým prostředkem, jak dosáhnout účelu zákona, nikoliv projev shovívavosti k mladistvému pachateli, který se provinění dopustil. Institut podmíněného odsouzení i podmíněného odsouzení s dohledem je někdy považován vedle trestních, ochranných a výchovných opatření za zvláštní prostředek k dosažení účelu zákona⁶⁵.

U obou typů podmíněného odsouzení stanoví soud pro mládež zkušební dobu na jeden rok až tři léta, současně může uložit i jiná vhodná výchovná opatření.

Soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když mladistvý zavdal příčinu k nařízení trestního opatření odnětí svobody, a stanoví nad ním dohled, pokud již nebyl uložen, nebo přiměřeně prodlouží zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby v trvání pěti let, či uloží další výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život⁶⁶.

Smyslem této právní úpravy je přejít paušálnímu přístupu k výkonu tohoto opatření v reakci na nepříliš závažná porušení jinak řádného života mladistvého nebo porušení jen určitých dílčích povinností mladistvým⁶⁷.

---

⁶⁵ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 379

⁶⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 33

⁶⁷ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 386

Odnětí svobody nepodmíněné⁶⁸ je nepřísnějším z opatření, které lze mladistvému uložit a mělo by být využíváno jen u nejzávažnějších provinění, v případech, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použítá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona.

Zhodnocení účinnosti již dosud použitých opatření neznamená, že soud nesmí uložit nepodmíněné odnětí svobody v případech, že v minulosti nebylo užito jiných trestních opatření, nebo se jedná i o tzv. prvopachatele, tedy mladistvého, který se dopustil zvláště závažného provinění poprvé. Pravidlem by mělo být respektování zásady subsidiarity trestního opatření, která je vyjádřena slovem „zjevně“⁶⁹.

V systému sankcí pro mladistvé je ovšem posledním prostředkem jejich trestního postihu a soud pro mládež by měl zvláště důkladně zvažovat jeho uložení. Dříve než toto opatření uloží, měl by použít některé alternativní opatření, příp. uložit několik těchto opatření současně.

Ukládání nepodmíněného odnětí svobody, byť krátkodobého, mladistvým je citlivým problémem, protože mladiství jsou osoby bez větších životních zkušeností, jejich rozumový a mravní vývoj není ukončen.

Právě nevyzrállost zejména mladších kategorií mladistvých patří k hlavním příčinám jejich selhání, spáchání trestné činnosti, jejíž důsledky většinou nepromýšlejí.

Na druhé straně je právě u mladistvých příznivější předpoklad k jejich nápravě již při užití mírnějších výchovných prostředků, což svědčí o oprávněnosti stanoviska převážně uplatňovaného v soudní praxi, že nepodmíněné trestní opatření je třeba uložit pouze v případech spáchání zvláště závažného provinění a dále tehdy, pokud je mladistvý natolik narušen, že se dříve použití opatření minula účinkem.

Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok.

V případě, že mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu, a že stupeň společenské nebezpečnosti takového provinění je vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku,

---

⁶⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 31, §32, a dále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 39 - 40

⁶⁹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 359

mimořádně vysoký, lze mu uložit trest odnětí svobody na pět až deset let, má-li soud pro mládež za to, že odnětí svobody v nižším, zákonem stanoveném rozmezí k dosažení účelu nepostačovalo⁷⁰.

Má-li soud pro mládež vzhledem k okolnostem případu nebo k poměrům mladistvého za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody stanovené trestním zákonem bylo pro mladistvého nepřiměřeně přísné, že účelu trestního opatření lze dosáhnout i odnětím svobody kratšího trvání, může snížit trestní hranici pod dolní hranici sazby zákonem stanovené bez omezení uvedeného v trestním zákoně. Snížení trestního opatření odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby stanovené v trestním zákoně ve stejných intencích je možné rovněž v případě, jestliže odsuzuje mladistvého za přípravu nebo za pokus provinění.

Výkon trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody upravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Výkon odnětí svobody je u mladistvých realizován ve věznicích nebo zvláštních odděleních pro mladistvé.

3.4 Odklony v trestním řízení

Odklony v trestním řízení jsou proti mladistvým i dospělým osobám upraveny trestním řádem. Jedná se o instituty podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání. Odklony od standardního trestního řízení jsou používány v případech méně závažných, skutkově a právně jednoduchých trestních věcí, které je možno vyřešit mimo hlavní líčení soudu. Měly by přispívat ke snížení přetíženosti soudů a rychlému rozhodnutí ve věci⁷¹.

Podmíněné zastavení trestního stíhání⁷² je možno použít u trestného činu či provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, a obviněný s ním musí souhlasit.

O podmíněném zastavení trestního stíhání může rozhodnout v přípravném řízení státní zástupce nebo soud, a to za podmínky, že se obviněný k činu doznal, nahradil způsobenou škodu nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, či učinil jiná

---

⁷⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 31

⁷¹ blíže viz. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Půry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 4. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2002. S 1813 - 1826

⁷² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 307

opatření k její náhradě nebo odstranění následků svého jednání. Přihlédnuto je k dosavadnímu životu obviněného a okolnostem případu.

Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je v případech, kdy se jeví jako dostačující, vždy je současně stanovena zkušební doba⁷³ na šest měsíců až dva roky.

Obviněnému, který uzavřel dohodu s poškozeným o náhradě škody, je v rozhodnutí uloženo, aby škodu v průběhu zkušební doby nahradil.

Obviněnému lze také uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Ve vztahu k mladistvým mohou být uložena vhodná výchovná opatření podle ZSM.

Při použití tohoto institutu není rozhodováno o vině obviněného, pokud se v rámci zkušební doby osvědčil, tzn. že žije řádným životem, splnil si uložené povinnosti a omezení, hledí se na něj, jako by nebyl trestán a nemá záznam v rejstříku trestů. V případě, že se obviněný v rámci zkušební doby neosvědčil, může být ze strany státního zástupce nebo soudu tato zkušební doba prodloužena, případně uloženy i další povinnosti a omezení, nebo je případ postoupen k soudnímu projednání.

U podmíněného zastavení trestního stíhání sehrávají významnou roli pracovníci Probační a mediační služby zajišťující jak probaci, tak i mediaci. U mladistvých mají svou roli rovněž orgány sociálně-právní ochrany při zesílení dohledu a výchovného účinku nad jejich chováním.

Narovnání⁷⁴ lze použít u trestných činů, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jejichž horní hranice nepřevyšuje pět let, a obviněný s ním musí souhlasit.

O schválení narovnání a zastavení trestního stíhání může rozhodnout v přípravném řízení státní zástupce nebo soud, a to za podmínek, že obviněný prohlásí, že skutek, pro který je stíhán spáchal, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě. Dále poškozenému uhradí způsobenou škodu nebo učiní potřebné kroky k její úhradě, případně jinak odčiní způsobenou újmu. Současně musí složit na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně

---

⁷³ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 4. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2002, § 308

⁷⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 309

prospěšným účelům, a tato částka není nepřiměřená závažnosti trestného činu nebo provinění, a státní zástupce či soud považuje takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl činem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

Účelem narovnání není pouze urychlení a zhospodárnění trestního řízení, ale také naprostá náhrada škody. Jde dohodu svého druhu uzavřenou mezi státem a konkrétní obětí spáchaného činu na straně jedné a pachatelem činu na straně druhé. Narovnání je účinné preventivní opatření, často mnohem účinnější než přísné tresty nepodmíněného odnětí svobody.

Při použití tohoto institutu není rozhodováno o vině obviněného, hledí se na něj jako by nebyl trestán a nemá záznam v rejstříku trestů. Významnou roli mohou sehrávat pracovníci Probační a mediační služby zajišťující mediaci.

3.5 Vazba

Vazba je opatřením, které lze užít vůči mladistvým pachatelům, pokud proti nim nelze vést trestní stíhání na svobodě. Jedná se na rozdíl od ostatních opatření o opatření dočasné, které předchází rozhodnutí ve věci samé.

Mladistvý může být vzat do vazby v případech⁷⁵, jestliže existuje důvodná obava, že uprchne a bude se skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo opatření vyhnul, zejména v případech nelze-li zjistit jeho totožnost, nemá-li stálé bydliště anebo mu hrozí vysoká sankce. Dále v případech, že bude působit na dosud nevyslechnuté svědky či spoluobviněné nebo jinak mařit vyšetřování, a pokud existuje obava, že bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán, dokoná provinění, o které se pokusil, nebo vykoná provinění, které připravoval nebo kterým hrozil.

Vzetí do vazby může být uskutečněno tehdy, pokud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, existuje důvodné podezření, že tento skutek spáchal

---

⁷⁵Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

obviněný, a s ohledem na osobu mladistvého, povahu a závažnost činu pro který je stíhán, nelze účelu dosáhnout jinak⁷⁶.

O vzetí do vazby rozhoduje na návrh státního zástupce soud pro mládež. Bez zbytečného odkladu musí být vyrozuměn zákonný zástupce mladistvého, jeho zaměstnavatel, příslušné středisko PMS a orgán sociálně-právní ochrany. Jde-li o mladistvého s uloženou ochrannou výchovou, je vyrozuměno výchovné zařízení, ve kterém je ochranná výchova vykonávána.

Vazba v řízeních proti mladistvým nesmí trvat déle jak dva měsíce, a jde-li o zvláště závažné provinění, nesmí trvat déle než šest měsíců. Výjimečně může být vazba prodloužena až o další dva měsíce, u zvláště závažného provinění o šest měsíců, pokud nebylo možné ani v této lhůtě ze závažných důvodů věc ukončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude mařeno nebo ztíženo trestní stíhání.

K prodloužení může dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem pro mládež. O prodloužení lhůty vazby v přípravném řízení rozhoduje na návrh státního zástupce soudce okresního soudu pro mládež. O prodloužení vazby v řízení před soudem rozhoduje soudce soudu pro mládež nadřízeného soudu pro mládež, který je příslušný věc projednat nebo který věc již projednává.

Vazbu mladistvý vykonává ve vazební věznici.

Po propuštění mladistvého z vazby lze nařídít dohled probačního úředníka, který může trvat až do skončení trestního stíhání.

Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období trestního řízení zkoumat, zda důvody vazby trvají, jestliže důvod vazby pomine, musí být mladistvý ihned propuštěn na svobodu. Je-li u mladistvého shledán některý z důvodů vazby, musí být zkoumáno, zda nelze výkon vazby nahradit jiným opatřením. Jakmile bude zajištěno takové opatření, musí být mladistvý bez zbytečného odkladu propuštěn na svobodu. Orgány činné v trestním řízení při tomto postupují v součinnosti s Probační a mediační službou a orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Vazbu mladistvého lze nahradit zárukou, dohledem, slibem nebo jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby. Lze ji nahradit také peněžitou zárukou.

Svěření do péče důvěryhodné osoby jako náhrada vazby může být realizováno, jestliže tato osoba je ochotna schopna se ujmout péče o mladistvého a dohledu nad ním,

---

⁷⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 46

písemně se zaváže, že o něj bude pečovat a převezme odpovědnost za to, že se mladistvý na předvolání dostaví k orgánu činnému v trestním řízení a splní i další podmínky stanovené soudem. Mladistvý musí se svěřením do péče této osoby souhlasit a písemně se zaváže, že se bude chovat podle podmínek stanovených soudem pro mládež.

Neplní-li důvěryhodná osoba nebo mladistvý své závazky, rozhodne soud pro mládež na návrh mladistvého, důvěryhodné osoby nebo i bez návrhu o zproštění závazku této osoby i mladistvého a současně určí buď druhou důvěryhodnou osobu, případně přijme jiné opatření nahrazující vazbu, není – li to však možné, rozhodne o vazbě nebo vydá příkaz k zatčení mladistvého.

4. Institucionální rámec trestně právní odpovědnosti mladistvých v současnosti

Jednou z nově akcentovaných zásad zákona o soudnictví ve věcech mládeže je individualizovat a optimalizovat opatření ve vztahu k mladému člověku „na šikmé ploše“ tak, aby došlo k jeho sociální a osobnostní rehabilitaci⁷⁷.

Na realizaci zákona se podílí systém institucí, ale rovněž na jeho aplikaci v různých fázích trestního řízení participuje ad hoc celá řada odborníků. Dá se říci, že mladistvý je od počátku trestního řízení, v průběhu trestního řízení, v průběhu uložených opatření a často i po výkonu uložených opatření, provázen specialisty různých institucí s cílem ochrany před škodlivými vlivy, jeho zdárného a nenarušeného vývoje, aby v budoucnu nedocházelo k recidivě protiprávního jednání.

Předpokladem procesu hledání optimálního opatření ve vztahu ke konkrétnímu mladistvému je aktivní účast zainteresovaných na tomto procesu, jejich spolupráce a koordinace činností.

Výsledkem tohoto procesu by jednak mělo být uložení účinného opatření, ale také vykonání opatření přispívající k nápravě mladistvého.

Z hlediska trestního řízení proti mladistvému na procesu participují orgány činné v trestním řízení – policie, státní zastupitelství, soud pro mládež, dále obhájce mladistvého, orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služba, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, věznice, detenční zařízení. Tyto instituce se podílí na vyšetřování činu, ukládání opatření a výkonu těchto opatření.

K dalším institucím a subjektům ovlivňující proces hledání optimálního opatření patří školy, střediska výchovné péče, psychologové, odborníci medicínských oborů zejména psychiatrie, zákonní zástupci, orgány obce, ve které mladistvý žije, zmínit je třeba i nestátní organizace zabývající prevencí sociálně patologických jevů zaměřující se na cílovou skupinu dětí a mládeže.

Mohou se podílet jak na prevenci, tak odstraňování následků provinění mladistvých a jejich působení nabývá na významu o to více, jestliže je výchova dětí a mládeže jejich prioritním úkolem a posláním. V různých fázích řízení podávají nezbytné informace pro zhodnocení poměrů konkrétního mladistvého a jeho specifických potřeb,

---

⁷⁷Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., Blatníková, Š.: Mládež v kriminologické perspektivě. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, ISBN 978-80-7338-079-3, s. 7

sloužící jako podklad pro uložení vhodných opatření, některé subjekty se mohou podílet i na výkonu uložených opatření.

Z uvedeného je zřejmé, že systém institucí a subjektů participujících na realizaci ZSM je značně široký, má meziresortní charakter a každý subjekt v něm plní nezastupitelnou úlohu. Vzhledem k šíři problematiky bych se zaměřila na instituce prvního okruhu, které se zajišťují společenskou reakci na provinění mladistvého. Jejich prioritní úlohou je odhalování provinění a kvalifikované zabezpečení adekvátní reakce na provinění.

Orgány činné v trestním řízení, obhájce mladistvého

V trestních řízeních vedených proti mladistvým je třeba, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování v jejich trestních věcech bylo svěřeno osobám, které mají odborné předpoklady a jsou znalé otázek souvisejících s výchovou mládeže proto, aby bylo zaručeno splnění výchovného účelu opatření.

Orgány činné v trestním řízení jsou příslušníci Policie ČR (rezort Ministerstva vnitra ČR), státní zastupitelství a soudy pro mládež (rezort Ministerstva spravedlnosti ČR). Zástupci těchto orgánů pracující s mladistvými musí projít speciálním vzděláváním ve vztahu k trestním věcem mladistvých, která jsou zabezpečována jejich resorty.

Orgány Policie ČR slouží veřejnosti a jejím úkolem je chránit bezpečnost osob, majetku a veřejný pořádek a předcházet trestné činnosti. Úkoly zabezpečují příslušníci policie a zaměstnanci jednotlivých útvarů policie⁷⁸.

Řízení ve vztahu k mladistvým na úrovni policie lze rozdělit na fázi prověřování a fázi po zahájení trestního stíhání.

Při prověřování policie požaduje vysvětlení mladistvého podezřelého⁷⁹, které může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení provinění či přestupku a jeho pachatele, vypátrání hledané nebo pohřešované osoby nebo věci.

Obviněným se mladistvý stává v okamžiku, kdy proti němu policejní orgán zahájil trestní stíhání a doručil mu usnesení o zahájení trestního stíhání nejpozději na počátku prvního výslechu.

---

⁷⁸ blíže viz. Zákon č. 273/2008 Sb., O Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹ blíže viz. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 158

Výslech mladistvého je procesní úkon, jehož účelem je získání informací o vyšetřované události prostřednictvím výpovědi mladistvého obviněného. Při výslechu musí být poučen o svých právech, musí mu být poskytnuta možnost jejich uplatnění, nelze jej donucovat k výpovědi žádným způsobem.

Ze zákona musí mít obhájce, kterého si buď sám zvolí, nebo je mu ustanoven. Výslechu se mohou účastnit státní zástupci, soudci, orgány sociálně právní ochrany, zákonní zástupci, příp. další. Celé vyšetřování dozorují státní zastupitelství. V průběhu vyšetřování je mladistvý oprávněn sám nebo prostřednictvím svého obhájce činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů a účastnit se vyšetřovacích úkonů.

V rámci vyšetřování mají policejní orgány povinnost zjistit poměry mladistvého⁸⁰, pečlivě objasňovat a dokazovat příčiny provinění a další skutečnosti významné pro posouzení poměrů mladistvého. Zprávu o osobních, rodinných poměrech mladistvého a jeho aktuální životní situaci zpracovává orgán sociálně-právní ochrany, příp. Probační a mediační služba, pokud nejsou součástí těchto zpráv i zprávy škol, zaměstnavatelů, orgánů obcí, ve kterých mladistvý žije, policie je povinna tyto také vyžádat. Po ukončení vyšetřování má mladistvý a další zúčastněné osoby právo seznámit se s výsledky vyšetřování. V případě, že nedošlo k zastavení trestního stíhání či k odklonu od trestního stíhání, podávají státní zastupitelství obžalobu k soudu pro mládež.

Státní zastupitelství jsou úřady státu, které zastupují stát při ochraně veřejného zájmu a vykonávají dozor nad zachováním zákonnosti⁸¹. Činnost státních zastupitelství zabezpečují státní zástupci, asistenti státních zástupců a právní čekatelé. Státní zástupci jsou jmenováni na návrh nejvyššího státního zástupce ministrem spravedlnosti.

Soustavu státních zastupitelství tvoří Nejvyšší státní zastupitelství, vrchní, krajská (také Městské státní zastupitelství v Praze) a okresní státní zastupitelství (také obvodní státní zastupitelství a Městské státní zastupitelství v Brně). Sídla a obvody státních zastupitelství se shodují se sídly a obvody soudů.

---

⁸⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 55

⁸¹ blíže viz. zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

Státní zastupitelství je orgánem veřejné žaloby v trestním řízení, vykonává dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení⁸² a dozor nad zákonností ve věznicích, ochranných zařízeních, kde probíhá ochranná léčba, v zařízeních pro výkon ochranné nebo ústavní výchovy a v jiných místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda. Dále působí i v jiném než trestním řízení, a to především v civilních (např. řízení dle ZSM ve vztahu k dětem mladším patnácti let) a opatrovnických řízeních (např. ukládání výchovných opatření dle zákona o rodině – dohled, ústavní výchova).

Ve vztahu k mladistvým pachatelům dozorují celé přípravné řízení, tj. vyšetřování činu policií, aby policejní orgány přispívaly k včasnosti a důvodnosti trestního stíhání. Dávají závazné pokyny k vyšetřování provinění, jsou oprávněni se účastnit úkonů policie, vracet věc polici k doplnění, rušit nezákonná a neodůvodněná rozhodnutí a opatření policie. Rozhodují o odklonech v trestním řízení, ukládání výchovných opatření před rozhodnutím soudu. Při soudním projednávání věci přednáší obžalobu, činí návrhy, podávají žádosti a opravné prostředky. Po provedeném dokazování, v závěrečné řeči, navrhuje soudu pro mládež vhodné opatření, které má být mladistvému uloženo⁸³.

O ukládání opatření mladistvým podle ZSM rozhodují soudy pro mládež. Soudem pro mládež je specializovaný senát nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu. Základní postavení soudu je vymezeno zákonem č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, rozhodovací procesy a pravomoci řeší procesní předpisy trestní řád a ve vztahu k mladistvým speciální předpis ZSM⁸⁴.

Rozhodovací činnost okresních soudů (i obvodních soudů v Praze) ve věcech mladistvých jako soudů 1. stupně zabezpečují samosoudci (u trestních věcí, kde horní hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let) a specializované senáty (u trestních věcí, kde horní hranice trestní sazby převyšuje pět let), které se skládají z předsedy senátu jako profesního soudce (soudce pro mládež) a dvou přísedících (zástupci veřejnosti voleni zastupitelstvem obce).

Krajský soud (i Městský soud v Praze) ve věcech mladistvých rozhoduje jako soud 1. stupně (u trestních věcí, kde je dolní hranice trestní sazby nejméně 5 let) a

---

⁸² blíže viz. zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

⁸³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 174

⁸⁴ blíže zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

skládá se z předsedy senátu jako profesního soudce a dvou přísedících. V případech odvolání je soudem 2. stupně a skládá se z předsedy senátu a dvou soudců.

Vrchní soud rozhoduje v odvolacích řízeních, tedy jako soud 2. stupně, pokud byla věc projednána v prvním stupni krajským soudem. Vrchní soud rozhoduje v senátech složených z předsedy senátu a dvou soudců.

Nejvyšší soud zpravidla rozhoduje v řízeních o dovolání nebo o stížnosti pro porušení zákona, a to v senátech nebo ve velkých senátech kolegií. Senáty jsou složeny z předsedy senátu a dvou soudců. Velké senáty kolegií se skládají z devíti soudců příslušného kolegia. Jeden z členů velkého senátu je ustanoven jeho předsedou⁸⁵.

Stanovení příslušnosti soudu pro mládež k projednávání trestní věci mladistvého je prvotně určováno místem bydliště mladistvého (trvalý pobyt)⁸⁶, pokud nemá mladistvý stálé bydliště, je příslušným soudem k řízení soud, v jehož obvodu se mladistvý zdržuje nebo pracuje. V případě, že nelze zjistit místo, kde se mladistvý zdržuje nebo pracuje, příslušný je soud podle místa spáchání činu⁸⁷. Zde se také projevuje odlišnost od obecné úpravy.⁸⁸ Tato zvláštní úprava místní příslušnosti v trestních řízeních proti mladistvým je vedena myšlenkou, aby všechny protiprávní činy (činy jinak trestné i pozdější provinění mladistvých) soudil stejný soud pro mládež⁸⁹.

Obhájce je ve vztahu k trestnímu řízení (přípravném a řízení před soudem) vedenému proti mladistvému nezastupitelný a právo na obhajobu patří k nejdůležitějším právům mladistvého a mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSM nebo provedeny úkony podle trestního řádu⁹⁰, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyznění obhájce o něm zajistit.

---

⁸⁵ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 23 – 25

dále blíže viz. zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích v platném znění

⁸⁶ blíže viz zákon č. 133/2000Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, §37,

dále Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 412

⁸⁸ blíže viz. zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H.Beck, 2004, s. 411

⁹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, §36, §36a

Mladistvý má právo si obhájce sám zvolit, pokud tak neučiní, může mu ho zvolit zákonný zástupce či příbuzný v pokolení přímém, nebo mu může být ustanoven soudem, zároveň je mladistvému zachováno právo si místo ustanoveného obhájce zvolit obhájce jiného.

Obhájce⁹¹ je povinen poskytovat mladistvému potřebnou právní pomoc, zejména pečovat o to, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny, případně vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Za mladistvého je již v rámci přípravného řízení oprávněn činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů a účastnit se vyšetřovacích úkonů i soudních projednávání, tedy úkonů ve všech stádiích trestního řízení.

Obhájcem musí být pouze advokát zapsaný v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Dále musí být absolventem magisterského programu v oboru práva vysoké školy v ČR. Po ukončení studia musí vykonat tříletou praxi advokátního koncipienta a složit advokátní zkoušky. Obhájcem by měla být osoba erudovaná, vybavená potřebnými teoretickými znalostmi i praktickými zkušenostmi s prováděním obhajoby.

Okresní soudy vedou seznamy obhájců *ex officio*⁹², kam jsou obhájci na vlastní žádost zapisováni.

Účastí obhájce v trestním řízení proti mladistvým je posilováno postavení mladistvého v řízení a odstraňován nedostatek jeho postavení spočívající v tom, že mladistvý, a to i vzhledem ke svému věku nezná dostatečně svá práva a ustanovení týkající se řízení ve věcech mladistvých, a pokud je zná, neumí je náležitě využít⁹³.

Orgán sociálně právní ochrany dětí a Probační a mediační služba

Orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD)⁹⁴ jsou začleněny do rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Plnění úkolů ve vztahu k delikventní mládeži zajišťují kurátoři pro mládež při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v rámci odborů sociálních věcí.

---

⁹¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 41

⁹² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 39 odst. 2

⁹³ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 456

⁹⁴ blíže viz. zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Ve vztahu k delikventní mládeži je jejich role nezastupitelná a do jejich náplně práce mimo jiné patří pečovat o děti, které se dopustily činu jinak trestného, provinění či přestupku, a děti s výchovnými problémy (záškoláctví, požívající alkohol či návykové látky, jiné závislosti, prostitute, útky z domova). Jsou povinni sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku, činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti, v tomto kontextu je třeba zdůraznit i sociálně preventivní činnost.

Ve vztahu ke kategorii mladistvých (i dětí mladších patnácti let) páchajících trestnou činnost spolupracují s orgány činnými v trestním řízení, dá se říci, že mladistvého provázejí nejen celým trestním řízením, ale zpravidla i po uložení a vykonání opatření. Účastní se výsledků mladistvého v rámci přípravného řízení, orgánům činným v trestním řízení podávají zprávu o aktuálních poměrech mladistvého, účastní se soudního projednávání případu, mají právo navrhnout soudu pro mládež uložení opatření, které považují za nevhodnější z hlediska potřeb konkrétního mladistvého a vedoucího k jeho nápravě. V průběhu probíhajícího trestního řízení mohou navrhnout i jiná výchovná opatření dle zákona o rodině (dohled, ústavní výchova) či pobyt mladistvého ve středisku výchovné péče, pokud si to situace mladistvého vyžaduje.

V rámci řešení trestné činnosti mladistvých jsou povinni vypracovat podrobnou zprávu o aktuálních poměrech mladistvého, která má obsahovat osobní anamnézu – věk, stupeň jeho zralosti, rodinné poměry, včetně vztahu k rodičům, stupeň vlivu rodičů, vztah mezi mladistvým a jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím, dále přehled opatření realizovaných v souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany dítěte a jejich účinnost, záznamy o školní docházce, chování a prospěchu ve škole, případně chování, a to i v zaměstnání. Součástí zprávy bývá i trestní anamnéza mladistvého, různá odborná vyjádření psychologa, příp. psychiatra, údaj o zdravotním stavu, vyjádření střediska výchovné péče, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, informace o trávení volného času a zálibách včetně dalších skutečností významných pro posouzení osobnosti mladistvého a jeho poměrů.

Kurátor pro mládež provádí s mladistvými výchovné pohovory, spolupracuje s rodiči či jinými osobami odpovědnými za výchovu, se školami a školskými zařízeními, s psychology, zdravotnickými zařízeními, úzce spolupracuje s Probační a mediační službou (jejich činnost je značně provázaná a doplňuje se), s poskytovateli

dávek v hmotné nouzi, příp. Vězeňskou službou, s orgány sociálního zabezpečení, s úřady práce, obecním úřadem obce, kde mladistvý žije, a jinými dle aktuální potřeby.

Mladistvým poskytují pomoc a odborné vedení.

Probační a mediační služba České republiky (dále PMS) je organizační složkou státu a je řízena Ministerstvem spravedlnosti ČR. Plnění úkolů PMS zajišťují její střediska, která působí v sídlech okresních soudů nebo na roveň jim postavených obvodních a městských soudů. V čele střediska stojí vedoucí jmenovaný ministrem spravedlnosti, ve střediscích působí úředníci PMS a asistenti PMS.

Je součástí restorativní justice a její cíle jsou integrace pachatele, participace poškozeného (jeho zapojení do procedury odškodnění), obnovení pocitu důvěry ve spravedlnost a ochrana společnosti. Ve své činnosti se zaměřuje na děti mladší patnácti let, které spáchaly čin jinak trestný, mladistvé a dospělé.

Jejím úkolem⁹⁵ je probace a mediace. Probace znamená vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložení povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu testu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. Mediace znamená mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporů mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Zvláštní péči věnuje mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek. Poskytuje odborné a vedení a pomoc, sleduje a kontroluje chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém tyto osoby žijí a pracují s cílem, aby v budoucnu vedly řádný život.

Rovněž PMS pro účely trestního řízení zpracovává zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého, která má obsahovat analýzu příčin provinění a potřeb mladistvého, zhodnocení možnosti pozitivních změn jeho

---

⁹⁵ blíže viz. zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

chování a rizik sociálního selhání za účelem navržení nejvhodnějšího opatření, jeho postoj k provinění, ochota odstranit škody či jinak odčinit následky protiprávního jednání, jeho zájem o mediaci. Obsahuje přehled předchozích provinění a realizovaných opatření, popis jejich výkonu a doporučení vhodného probačního programu či jiného vhodného programu sociálního výcviku⁹⁶.

Ve vztahu k mladistvým spolupracuje PMS s orgány činnými v trestním řízení, také s dalšími institucemi a subjekty. Úzká spolupráce probíhá s orgánem sociálně právní ochrany (jejich činnost je značně provázaná a doplňuje se), poskytovateli dávek v hmotné nouzi, příp. Vězeňskou službou. Dále pak s orgány sociálního zabezpečení, školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, zájmovými sdruženími občanů, nadacemi a dalšími institucemi sledujícími humanitární cíle.

Činnosti OSPOD a PMS by se měly prolínat a vzájemně se doplňovat v průběhu celého trestního řízení, a domnívám se i při výkonu uložených opatření. Z výše uvedeného je patrné, že mezi těmito institucemi je nutná úzká spolupráce, součinnost a také koordinace činností. Cílem proklamované úzké součinnosti je zesílení výchovného působení na mladistvé při zachování individuálního přístupu k nim⁹⁷.

V příloze č. 1 jsou připojeny:

- vzor Zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého
- vzor návrhu na uložení výchovné opatření
- vzor souhlasu mladistvého s uložení výchovného opatření
- Metodika šetření v rodině prováděná pracovníky PMS – specialisty pro práci s mládeží.

Všechny přiložené vzory dokumentů jsou součástí platného metodického materiálu, který při své činnosti PMS užívá.

---

⁹⁶Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., Blatníková, Š.: Mládež v kriminologické perspektivě. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, ISBN 978-80-7338-079-3, s. 14

⁹⁷Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., Blatníková, Š.: Mládež v kriminologické perspektivě. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, ISBN 978-80-7338-079-3, s. 14

Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, věznice, detenční zařízení

Ochranná výchova se vykonává ve speciálních školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy⁹⁸, jež spadají do působnosti Ministerstva školství a mládeže ČR.

Podstatou práce zařízení pro výkon ochranné výchovy je reedukace svěřených dětí, tedy komplexní speciálně pedagogická péče směřovaná k nápravě a kompenzaci jejich problémů zahrnujících často závažné osobnostní poruchy a deficity⁹⁹. Účelem těchto zařízení je zmírňovat a odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat k zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.

Individuální reedukační programy pro děti v těchto zařízeních zabezpečují odborné týmy pedagogických pracovníků zahrnující psychology, speciální pedagogy, odborně kvalifikované vychovatele (sociální pedagogy), učitele, asistenty pedagogů.

Po uložení ochranné výchovy je mladistvý umístěn do diagnostického ústavu na zpravidla osmi týdenní diagnostický pobyt. Na základě výsledků komplexního vyšetření mladistvého, které zahrnují výsledky diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, dále zdravotního stavu a volné kapacity vhodných zařízení, umístí diagnostický ústav mladistvého do konkrétního výchovného zařízení, jemuž současně poskytne komplexní diagnostickou zprávu s programem rozvoje osobnosti zohledňující specifické a vzdělávací potřeby mladistvého.

Mladistvý zpravidla vykonávají ochrannou výchovu ve výchovných ústavech (dětí mladší patnácti let také v dětských domovech se školou), které jsou buď zřizovány odděleně pro chovance s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, nebo v oddělených výchovných skupinách. Výchovné ústavy jsou určeny dětem se závažnými poruchami chování a plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Výchovné ústavy, ve kterých jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou, jsou používány speciálně stavebně technické prostředky k zabránění jejich útěků.

Oproti ústavní výchově je u ochranné výchovy zřetelnější omezení osobní svobody dítěte a volnost jeho pohybu. Jedná se o odlišnosti zejména při povolování pobytu mimo výchovné zařízení (dovolenky trávené zpravidla u rodiny), povolování samostatných vycházek mimo zařízení, přijímání jiných návštěv v zařízení mimo osob

---

⁹⁸ blíže viz. zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁹ http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah-clanku.php?id=367@PHPSESSID086bfe2a0

odpovědných za výchovu, osob blízkých a zaměstnanců OSPOD. Udělování těchto výhod je vázáno na dobré plnění povinností a nesmí být v rozporu s účelem ochranného opatření¹⁰⁰.

V případě, že došlo ke korekci chování a důvody pro uložení ochranné výchovy pominou, může být soudem pro mládež ochranná výchova přeměněna na ústavní nebo může být mladistvý podmíněně umístěn mimo výchovné zařízení.

Zařízení pro výkon ochranné výchovy jsou Výchovný ústav a dětský domov se školou, střední škola, základní škola a školní jídelna Chrastava, odloučené pracoviště Výchovného ústavu a školní jídelny Ostrava-Hrabůvka v Polance nad Odrou, Výchovný ústav se školní jídelnou Pšov a oddělení pro děti s extrémními poruchami chování při dětském domově se školou v rámci zařízení Výchovný ústav, dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola, střední škola a školní jídelna v Boleticích.

Trest odnětí svobody vykonávají mladiství ve věznicích pro mladistvé¹⁰¹ (rezort ministerstva spravedlnosti)

Při uložení trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody mladistvému vysloví soud pro mládež, že mladistvý toto opatření vykoná odděleně od ostatních odsouzených ve zvláštní věznicí pro mladistvé. Mladiství nejsou oproti dospělým osobám zařazováni do některého typu věznic s dohledem, dozorem, s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou.

Věznice se během výkonu trestu zaměřuje na výchovu mladistvého a zabezpečení jeho přípravy na budoucí povolání. Mladistvému, který ještě plní povinnou školní docházku, je zabezpečeno její plnění vyučováním místo výkonu práce. Pro mladistvého je účast na vzdělávání a dalších určených aktivitách programu zacházení povinná, po dobu výuky není zařazován do práce a jeho vzdělávání probíhá formou denního studia.

Prámem mladistvého je přijímat návštěvy na dobu 5 hodin během jednoho kalendářního měsíce a právo přijmou čtyřikrát ročně balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Mladistvému je možno během výkonu trestu ukládat

---

¹⁰⁰ blíže viz. zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰¹ blíže viz. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 300, dále zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, § 60 -65, a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 75 - 80

různé odměny, ale i kázeňské tresty¹⁰². Odměny a kázeňské tresty jsou součástí režimových opatření. Cílem těchto opatření je, aby se odsouzený mladistvý podřídil normám a pravidlům chování, a to nejen právním, ale i společenským.

Věznice umožní orgánu sociálně-právní ochrany dětí navštěvovat mladistvého, hovořit s ním o samotě, a tyto návštěvy se nezapočítávají do ostatních návštěv.

Ředitel věznice může umožnit mladistvému přerušeni výkonu trestu¹⁰³, pokud má za to, že mladistvý bude v prostředí, které ho nebude negativně ovlivňovat. Zpravidla mu však přerušeni výkonu trestu neumožní, pokud mladistvý musel být do výkonu trestu dodán.

V případě, že mladistvému byla uložena ochranná výchova, dnem ukončení výkonu trestu je mladistvý předán do příslušného výchovného zařízení.

Výkon trestu může soud pro mládež za stanovených podmínek mladistvému odložit na dobu potřebnou k dokončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle však na dobu 2 let.

Mladistvého může soud pro mládež z věznice za stanovených podmínek podmíněně propustit¹⁰⁴ i dříve, než vykoná polovinu nebo dvě třetiny trestu a stanoví mu zkušební dobu rok až pět let a dohled nad mladistvým vykonává pracovník PMS.

V *detenčních zařízeních* či ústavech¹⁰⁵ je realizován nový typ ochranného opatření¹⁰⁶, a to zabezpečovací detence pro pachatele závažné trestné činnosti. Rezortně jsou začleněny do kompetence Ministerstva vnitra ČR.

Jedná se zejména o osoby pro společnost vysoce společensky nebezpečné, jejichž duševní stav trvale či dočasně způsobuje, že se dopouštějí závažné trestné činnosti. Dosud byly tyto osoby umísťovány do psychiatrických léčeben, které však nebyly dostatečně zabezpečené ani kompetentní. Docházelo i k tomu, že pacient utekl na svobodu, kde opakovaně páchal trestnou činností násilného nebo sexuálního charakteru. Právě detenční ústavy by v budoucnu měly zabránit těmto situacím a lépe chránit společnost.

První ústav zabezpečovací detence vznikl v roce 2009 v objektu Vázební věznice Brno a má kapacitu 48 míst a o chovance bude pečovat 39 zaměstnanců.

¹⁰² blíže viz. zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁰³ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, § 56

¹⁰⁴ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 35

¹⁰⁵ blíže viz. zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁰⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 72a

Zaměstnanci a příslušníci Vězeňské služby musí absolvovat odborný kurz se zaměřením na zacházení a jednání s nebezpečnými psychiatrickými pacienty. V letošním roce se počítá s vytvořením zabezpečovací detence o kapacitě 150 míst v opavské věznici.

Personál bude s chovanci zařízení pracovat za asistence příslušníků vězeňské služby. Vnější zabezpečení a ostrahou se bude ústav podobat vězeňskému zařízení, aby bylo minimalizováno riziko útěku. Vnitřní režim bude spíše jako ve zdravotnickém zařízení a bude zahrnovat léčebné, terapeutické, psychologické, vzdělávací, pedagogické, rehabilitační a činnostní programy¹⁰⁷.

---

¹⁰⁷ Tiskové prohlášení Vězeňské služby Brno

zdroj: <http://www.brno.cz/index.php?nav01=781@nav02=15060@nav03=15302>

5. Případové studie

Aplikaci opatření podle ZSM v praxi ilustrují na případech konkrétních mladistvých. Případové ilustrace jsou zpracovány z pohledu a informací kurátora pro mládež. Jsou zpracovány včetně osobní, rodinné i trestní anamnézy, zakomponována jsou i posouzení odborníků zainteresovaných institucí. Informace uvedené v případových studiích jsou limitovány zletilostí mladistvých. Ve studiích jsou použita fiktivní jména osob.

5.1 Případová studie – výchovné opatření

Do péče kurátora pro mládež byl šestnáctiletý Erik přijat v době, kdy byl obviněn z provinění krádeže. Z prodejny oděvů měl odcizit pokladnu v hodnotě 1.000 Kč s finanční hotovostí cca 10.980 Kč, dále úmyslně rozbít skleněnou výplň okna skladu prodejny, čímž byla způsobena další škoda v hodnotě 1.000 Kč. Ke krádeži došlo v prodejně, kde pracovala jeho matka. V průběhu vyšetřování se k činu doznal, vyšlo najevo, že při jedné návštěvě své matky v zaměstnání nechal pouze přivřené okno od kuřárny, ze které byl potom možný přístup do prodejny, kde se uzamčená pokladna nacházela. Pokladnu si poté odnesl do sklepa domu, kde bydlel, a za pomoci svého kamaráda ji společně otevřeli zavíracím špendlíkem. Kamarádovi dal 300 Kč za otevření pokladny, sám si vzal 2.000 Kč, a poté pokladnu ve sklepě uschoval. Jak v průběhu vyšetřování uvedl, měl u jednoho kamaráda dluh ve výši 500 Kč, který z těchto peněz uhradil a zbytek peněz si ponechal pro vlastní potřebu. Druhý den však zjistil, že uschovanou pokladnu někdo odcizil. Vzhledem k tomu, že o místě jejího uschování věděl pouze kamarád, domníval se, že ji odcizil on.

K poměrům mladistvého Erika je třeba uvést, že žil v neúplné rodině, manželství jeho rodičů bylo asi před rokem rozvedeno, tedy poměrně nedávno. Společně s mladším bratrem byli po rozvodu svěřeni do péče matky, otcí bylo stanoveno výživné. Vztah obou sourozenců nevybočoval z normy. S otcem se po rozvodu stýkal hlavně mladší syn, který byl v relativně bezproblémovém dětském věku a pravidelně otce navštěvoval především víkendech, neboť přes týden byl otec jako řidič kamionu vesměs mimo domov. Erik hodnotil situaci tak, že otec preferuje mladšího bratra, proto kontakt mezi ním a otcem vázl. Otec měl na druhé straně za to, že by zájem o návštěvu měl

projevovat jeho šestnáctiletý syn. Na neporozumění v této věci se zřejmě podílela nejen změněná rodinná situace, ale i věk mladistvého, který je i za běžných okolností charakteristický většími či menšími disharmoniemi, event. krizemi ve vztahu rodič – dítě. Podstatným však bylo, navzdory souvislosti protiprávního jednání chlapce a aktuální výchovné situaci, že rodiče postupovali společně, společně jednali s kurátorem pro mládež, a hlavně otec učinil první kroky ke zlepšení komunikace a snad i vztahu mezi ním a starším synem.

V péči matky o děti nebylo shledáno nedostatků, dětem byly ukládány přiměřené povinnosti. Matka s ohledem na nutnost finančně zajistit rodinu měla dvě zaměstnání, takže bývala mimo domov od časných ranních hodin do pozdního odpoledne.

Erik ukončil školní docházku v 9. třídě na základní škole. Poté byl přijat ke studiu na obchodní akademii. Nároky školy se jevily však příliš vysoké, studium nezvládal, proto v průběhu školního roku přestoupil na střední odborné učiliště do učebního oboru truhlář. Jeho přestup ale provázely značné problémy, přestože byl odhodlán se v oboru vyučit, fakticky povinnosti ze studia neplnil, z nutnosti dohnat učivo a složit rozdílové zkoušky měl značnou neomluvenou absenci a rozdílové zkoušky nesložil. Jeho studium pro aktuální školní rok bylo ukončeno. Učiliště mu však umožnilo od příštího školního roku opětovný nástup do 1. ročníku, což mu dávalo možnost nastoupit na stejnou startovací čáru s ostatními spolužáky a mohlo vést k eliminaci školních problémů, pokud však Erik projeví dostatek vůle a sebekázně. Rozumovými předpoklady na zvládnutí studia rozhodně disponoval.

Vedle školních potíží se v posledních měsících projeví i problémy s chováním Erika doma. Matka zjistila nesrovnalosti v tom, jak a s kým tráví volný čas a nakládá s penězi. Vedle vlastního výchovného působení a určitých výchovných opatření učiněných matkou, vyhledala matka pomoc klinického psychologa a kurátora pro mládež. Ze strany kurátora byly opakovaně prováděny výchovné pohovory zaměřené zejména na motivaci k dalšímu studiu a na eliminaci rizikového chování. Erik byl komunikativní, verbálně velmi dobře spolupracoval, evidentně by však bylo třeba posílit volní složku jeho osobnosti a sebekázně, převzít odpovědnost za sebe sama a zřejmě i podpořit jeho adaptaci ve změněné rodinné situaci.

Erik dosud nebyl trestně stíhán ani se nedopustil přestupku. Co se týče vyšetřované věci, s orgány činnými v trestním řízení spolupracoval, k provinění se doznal, nevyhýbal se spolupráci s kurátorem pro mládež ani pracovníkem PMS. Byl si vědom nesprávnosti svého počínání a i toho, že vedle škody, kterou způsobil, podlomil i

důvěru svých rodičů, o kterou se bude muset znovu a nelehce ucházet. Ve spolupráci s PMS uzavřel za pomoci své matky s poškozeným dohodu o náhradě způsobené škody a vyjádřil souhlas se zařazením do probačního programu.

Po vyhodnocení všech okolností spáchaného provinění, aktuálních poměrů mladistvého a za splnění podmínek pro odklon v trestním řízení, rozhodl státní zástupce v trestní věci obviněného Erik o podmíněném zastavení trestného stíhání¹⁰⁸, přičemž mu stanovil zkušební dobu na 12 měsíců, dále povinnost nahradit poškozenému v průběhu zkušební doby způsobenou škodu a zároveň mu uložil výchovnou povinnost¹⁰⁹ podrobit se probačnímu programu rozvoje psychosociálních dovedností. Dohledem nad výkonem probačního programu bylo pověřeno středisko PMS.

Zkušební doba podmíněného zastavení trestního stíhání zatím neuplynula. Erik nastoupil opět do učiliště, kam zatím řádně dochází a plní si své školní povinnosti. Podle informací PMS se zapojil do probačního programu rozvoje psychosociálních dovedností a tuto uloženou povinnost si plní. Zatím se nedopustil žádného dalšího protiprávního jednání.

---

¹⁰⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, § 307

¹⁰⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

5.2 Případová studie – ochranné opatření

Do péče kurátora pro mládež se Marek dostal v patnácti letech, kdy se dopustil přestupku proti občanskému soužití tím, že společně s dalším chlapcem napadli spolužáka s odůvodněním, že chodí do školy špinavý, smrdí a má vši. Po vyučování si na něj znovu počkali, zbili ho, kopali do hlavy, a poté ho Marek udeřil kamenem do hlavy, až mu tekla krev.

V témže roce se dopustil činu, který by byl kvalifikován jako provinění proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci. Jednalo se o psaní výhrůžných dopisů sousedce, ve kterých jí vyhrožoval usmrcením a celý dopis ještě emotivně zdůraznil kresbou rakve a postavy se znázorněním její smrti, čímž

v sousedce vzbudil důvodnou obavu o svůj život. Navíc již dříve střílel do oken ženy vzduchovkou.

K poměrům Marka bylo zjištěno, že žil v úplné rodině. Matka byla poživatelkou částečného invalidního důchodu a uchazečkou o zaměstnání na úřadu práce. Otec pracoval jako dělník v strojírenské firmě. Materiální zabezpečení dětí bylo v té době na přiměřené úrovni. Ke vztahu rodičů je třeba podotknout, že byly často neurovnané a problematické, otec se k matce někdy choval agresivně, často pod vlivem alkoholu, čehož byl svědkem v mnoha případech i Marek.

Marek byl prostřední ze tří sourozenců. Starší bratr byl voják z povolání a žil mimo domácnost, nejmladší sestra plnila povinnou školní docházku a hlásila se ke studiu na učilišti.

Povinnou školní docházku ukončil Marek v 8. třídě na speciálních školách. Jeho prospěch byl podprůměrný, chování vykazovalo poruchy, které byly zvládány pouze individuálním přístupem k chlapci. Objevily se i neomluvené absence. Poté nastoupil do učiliště, které se zaměřovalo na chlapce ze sociálně znevýhodněného prostředí.

V učilišti byl přes týden ubytován na internátě. Jen díky individuálnímu přístupu personálu učiliště se zde zadaptoval, podával dobré výkony především v praktických činnostech, k čemuž přispěla i jeho fyzická zdatnost. Sám Marek v té době projevoval spokojenost s učebním oborem a učilištěm, které zřejmě významně ovlivnilo zdejší podporující prostředí a i Markův pocit užitečnosti, což na jeho vývoj mělo bezesporu pozitivní vliv.

Marek projevoval rovněž velmi kladný vztah k hudbě, uměl pěkně zpívat a hrát na kytaru. Navštěvoval základní uměleckou školu, několikrát vystupoval na festivalech škol.

Problémy s jeho chováním se vyskytovaly i v rodinném prostředí, vždy měly násilný charakter. Matka uváděla, že Marek rád sledoval násilí, mučil kočky a psy, nečinilo mu problémy zabít domácí zvířata, střílet po ptácích, vyrobil si panáka, oblékl ho do košile, dovnitř dal sklenici s červenou barvou a střílel na panáka, až panák vypadal jako od krve.

Rodinné prostředí bylo komplikované. Matka sice vždy projevovala o chlapce zájem, snažila se v rámci svých možností řešit jeho problémy, se školami spolupracovala. S otcem však neměli jednotný výchovný přístup. Otec po požití alkoholu býval agresivní, často zbil i Marka. Ten ho respektoval pouze, když byl přítomen, jinak byl jejich vztah spíše konfliktní. Otec matku v jejich výchovných snahách nepodporoval, spíše je i před Markem mařil. Matka chtěla situaci řešit léčbou, otec měl tendenci chlapce omlouvat. V případě opakovaných hospitalizací syna na psychiatrii oba rodiče léčbu narušovali, opakovaně žádali o předčasné ukončení léčby s tím, že chlapce chtějí mít doma.

Z těchto důvodů bylo nad výchovou chlapce stanoveno výchovné opatření dle zákona o rodině – dohled a ze strany OSPOD bylo s rodinou intenzivně pracováno.

Ze znaleckého posudku znalce oboru psychiatrie, který byl vypracován pro účely trestního řízení, vyplynulo, že se Marek už od narození zpožďoval ve vývoji, již ve školce se objevily odlišnosti v chování, stranil se ostatních dětí. Později se vůči dětem, dospělým i zvířatům stal agresivním. Od tří let se léčil na psychiatrii a medikoval. Opakovaně byl hospitalizován na psychiatrii, přičemž vždy došlo k částečné stabilizaci, ale po návratu do domácího prostředí se jeho stav opět zhoršil. Opakovaně se pokusil o sebevraždu – oběšením, intoxikací léky. Projevoval se verbální agresí vůči svému okolí, jeho myšlení a fantazie byly úzce zaměřeny na ubližování, zabíjení lidí, kteří se mu znelíbili, včetně fantazií o zabití otce, který jej bil, chodil domů opilý a byl agresivní na

matku. O zabití hovořil i ve vztahu ke svým sourozencům. Marek matku někdy bránil, jindy se k ní choval podobně jako otec, dělal schválnosti. Některé projevy Marek zřejmě okopíroval od otce, jiné z filmů. Fyzicky týral a mučil zvířata a u tohoto jednání byly zřejmé sadistické prvky.

Trestní stíhání proti Markovi bylo zastaveno. Ze znaleckého posudku vyplynulo, že u chlapce se jedná o disharmonický vývoj osobnosti, projevují se agresivní sklony, impulsivita, nezdrženlivost, výrazné anetické a sociopatické rysy, egocentrismus a nízký práh frustrační tolerance, jeho intelektové schopnosti se pohybují v pásmu lehké mentální retardace. Vzhledem k sexuální nevyzrálosti a teprve se rozvíjejícímu sexuálnímu citění, znalec však v té době nemohl vyloučit další vývoj k sadismu.

Na základě vyjádření znalců z oboru psychiatrie nebyl chlapec schopen vzhledem k lehké mentální retardaci rozpoznat společenskou nebezpečnost svého činu. Jednalo se o osobu silně impulzivní s velmi slabě vyvinutou sebekontrolou. Jeho schopnost ovládat své jednání v případě provinění byla podstatně snížena. Znalci doporučili u Marka uložení ochranného léčení, jelikož se jevil z psychiatrického hlediska nebezpečný sobě i okolí a nemohli vyloučit opakování trestné činnosti. V domácím prostředí existovalo riziko, že nebude zabezpečeno pravidelné užívání léků, také působení chování otce by mohlo negativně ovlivnit a posílit agresivitu chlapce. V minulosti hospitalizace vedly u chlapce alespoň k částečné korekci jeho chování, ke zmírnění projevů agresivity, a proto znalci předpokládali, že ústavní léčba by mohla splnit svůj účel.

Soud v rámci rozhodování přihlédl k obsahu trestního spisu, vyjádření všech zúčastněných (matka s léčbou souhlasila, otec ji odmítal), zejména k znaleckému posudku a uložil mladistvému ochranné psychiatrické léčení ústavní.

Marek se psychiatrickému léčení podrobil, v psychiatrické léčebně strávil rok a půl. Na základě odborného vyjádření léčebny soud asi půl roku před dosažením jeho zletilosti přeměnil ústavní léčbu na léčbu ambulantní.

Po propuštění z léčebny se vrátil do rodiny, začal navštěvovat stejné učiliště a pokračoval v přípravě na budoucí povolání. Pro malé nadání ovšem neuspěl při rozdílových zkouškách. Jeho školní výsledky, a to tentokrát i na pracovišti byly slabé, v kolektivu spolužáků nebyl pro své výstřelky v chování i mluvě oblíben. Z jeho vystupování bylo patrné, že s blížící se zletilostí ztrácí motivaci ke studiu na učilišti, ačkoliv se mu před nástupem do léčebny v učilišti líbilo. Na žádost rodičů nebyl již ubytován na internátě, denně dojížděl. Rodiče zařídili přestup na jiné učiliště, kde bylo

zřejmé, že vzhledem ke svým omezeným rozumovým schopnostem i osobnostním zvláštnostem jen obtížně dokáže vyhovět požadavkům učiliště, jelikož nebylo možno předpokládat takovou individuální péči.

Ze strany kurátora pro mládež bylo v rámci dohledu s rodinou intenzivně spolupracováno, a to do doby, kdy Marek nabyl zletilosti. Došlo však k zhoršení hmotných poměrů v rodině, rodina se zadlužila čerpáním úvěrů a půjček. Výchovné poměry zůstaly nezměněny a výraznou změnu do budoucna nelze ani očekávat. Z toho důvodu se dá předpokládat, že začlenění Marka do dalšího života bude zřejmě provázeno obtížemi.

5.3 Případová studie – trestní opatření

Bratři Petr a Pavel byli do péče kurátora pro mládež přijati v důsledku spáchání činu jinak trestného poškozování cizí věci Petrem v jeho deseti letech a výskytu výchovných problémů (záškoláctví, kázeňské přestupky ve škole, drobné krádeže) u obou bratrů, přičemž Pavel měl v té době osm let. Dohled rodičů nad výchovou chlapců vykazoval značné nedostatky, proto byl nad výchovou obou bratrů stanoven dohled.

Oba chlapi vyrůstali v úplné rodině. Pocházeli ze tří dětí, měli starší sestru, která i po dosažení zletilosti žila s rodinou a byla svobodnou matkou. Matka dětí byla poživatelkou invalidního důchodu a občas si brigádně přivydělávala. Občas se u ní projevovaly sklony k požívání alkoholických nápojů. Otec pracoval jako zedník a byl často mimo domov. I on měl sklon požívat alkohol. Rodiče spolu sice vedli společnou domácnost, ale rodina neplnila základní funkce, jak ve vztahu k nezletilým dětem, tak i k rodičům. Ti žili, dá se říci, pouze vedle sebe. Děti sice netrpěly nedostatkem materiálního zabezpečení, nicméně po citové a výchovné stránce strádaly. Otec se o ně nezajímal vůbec, matka byla výchovně nekompetentní, nedůsledná a benevolentní. Oba chlapi měli k sobě velmi blízko, byli, dá se říci, „dětmi ulice“. Byli velmi samostatní, podnikaví, a jelikož nad nimi nebyl řádný dohled, inklinovali k rizikovým aktivitám. Jinak byli spíše sociálně zanedbaní, oba nižších rozumových schopností, spoléhali jeden na druhého. Starší Petr byl spíše vůdčí osobou a ve větší míře se u něj projevovaly negativní osobnostní rysy. Pavel byl vždy přívětivější, klidnější, adaptabilnější a přístupnější domluvě.

Přes přijaté opatření dohledu závadové chování chlapců pokračovalo, v průběhu dalších let se Pavel dopustil činu jinak trestného neoprávněného užívání cizí věci, v průběhu stejného měsíce se společně s bratrem dopustili činů jinak trestných krádeže a porušování osobní svobody, kdy společně se svým bratrancem vykradli byt spolužákova otce. Dále se Petr dopustil činu jinak trestného poškozování cizí věci, když si vzal bez vědomí matky rodinný osobní automobil a nabořoval. Všechny trestné činy byly Policií ČR pro nedostatek věku odloženy a neprojednával je ani soud pro mládež, jelikož se staly v době před účinností ZSM.

Ve věku čtrnácti let Petra a dvanácti let u Pavla se u obou chlapců objevilo masivní záškoláctví. Matka sice s kurátorem pro mládež spolupracovala, nicméně její

přístup byl benevolentní, byla nedůsledná a závažnost situace podceňovala. Otec se na výchově takřka nepodílel, o řešení problémů nejevila zájem.

Na tento problém navazovalo spáchání činu jinak trestného loupeže ve stádiu přípravy, a dále porušování osobní svobody oběma bratry společně s dalšími dvěma kamarády. Ačkoliv tento čin nedokonalí, jednalo o tak výrazně společensky nebezpečné jednání, že bezprostředně po tomto byli oba bratři umístěni do střediska výchovné péče.

Podle vyjádření střediska se režimová terapie u obou chlapců osvědčila, v případě jasného vymezení pravidel, důsledné kontroly, projevování zájmu o chlapce a vyplnění jejich volného času smysluplnými aktivitami by prognóza jejich dalšího vývoje mohla být příznivá. Jednoznačně se rodinné prostředí projevilo jako negativní faktor. V klidném a podnětném prostředí s projevovaným zájmem a přiměřeným oceněním chlapců byli oba schopni velmi dobře spolupracovat. S tímto korespondovala osobní zkušenost kurátora pro mládež s oběma chlapci, kteří se pravidelně účastnili preventivních akcí a akcí pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí pořádaných oddělením sociální prevence (víkendových pobytů, letních táborů). Oba bratři se těchto pobytů rádi účastnili, nečinili výchovné problémy, do činností se bez problémů zapojovali, byli schopni respektovat nastavená pravidla a řád.

Po zkušenostech z minulosti bylo však zřejmé, že rodiče nejsou dostatečnou zárukou a nejsou schopni řádnou výchovu zajistit, proto byl podán návrh na nařízení ústavní výchovy u obou chlapců.

Soud pro mládež, který řešil čin jinak trestný loupeže a porušování osobní svobody upustil od uložení výchovného opatření, jelikož bezprostředně po spáchání činu byli oba chlapci umístěni do střediska výchovné péče a v řešení bylo nařízení opatření ústavní výchovy podle zákona o rodině.

Okresní soud dospěl k názoru, že chlapci vykazují výrazné výchovné problémy, rodiče nejsou zárukou pro zajištění jejich další řádné výchovy a vývoje, a také že dosud přijatá opatření nevedla k nápravě, proto ústavní výchovu nařídil.

Rodiče se však proti nařízení ústavní výchovy odvolali ke krajskému soudu s tím, že ji nepovažují za vhodnou, neboť se chlapci podle nich dostanou mezi další problémové vrstevníky, což může situaci ještě zhoršit. Chtěli, aby chlapcům byla dána ještě šance, že oba nastoupí na učiliště s internátním ubytováním. Odvoláním rodičů a řešením věci krajským soudem se umístění chlapců oddálilo.

V této době každý z bratrů nastoupil do jiného učiliště a oba byli internátně ubytováni, z čehož ovšem pramenily další problémy. Petr (předcházelo vyloučení

z jiného učiliště pro neomluvené absence) se dopouštěl opět neomluvených absencí a byl nejprve z učiliště podmíněně vyloučen, v krátké době byl z učiliště vyloučen úplně. Pavel v tuto dobu do školy zatím řádně chodil.

Celkově bylo ubytování chlapců na internátě rizikové a u Petra se ukázalo, že tato volba byla nešťastná, nad chlapcem neměli přehled ani pracovníci internátu ani rodiče. Navíc starší Petr měl vždy na mladšího Pavla negativní vliv, rozdělení obou chlapců se jevilo vhodným, ale jak se později ukázalo, nezabránilo bohužel závadovým projevům chování ani u mladšího Pavla. Rodiče však v pokračování studia u obou chlapců na těchto učilištích s internátním ubytováním trvali, což velmi zatěžovalo jednak pracovníky učiliště i kurátora pro mládež, jelikož téměř každý týden byla po telefonátu učiliště řešena situace, že Petr do školy nepřišel, nebyl rodiči náležitě omluven. Škole se jen obtížně dařilo s rodiči kontaktovat, pokud se s jedním rodičem zkontaktovali, ten druhého o situaci neinformoval apod. Vždy následovali omluvy matky, že Petr byl nemocen nebo uváděla jiné důvody. Poté byly řešeny další skutečnosti, že chlapci do učiliště jezdili špinaví, bez vhodné výbavy a školních pomůcek. Rodiče měli také značné problémy s placením za stravování a ubytování chlapců, opakovaně s nimi musela být tato situace řešena a k nápravě docházelo pouze částečně. V tomto směru byla spolupráce s učilišti velmi intenzivní a pedagogové se snažili chlapcům maximálně vyjít vstříc.

Krajským soudem byl potvrzen rozsudek okresního soudu o nařízení ústavní výchovy u obou chlapců, ale i započetí ústavní výchovy bylo provázeno potížemi. Při umístění do diagnostického ústavu, kam chlapce vezla matka, jí Petr utekl a umístěn byl pouze Pavel. Na základě informace matky a za poskytnutí součinnosti Policií ČR bylo zjištěno, že se Petr skrývá v rodině své kamarádky. Matka jeho kamarádky věděla, že chlapec má být ve výchovném zařízení, přesto ho ve své domácnosti ukrývala. Petr byl asi po dvou týdnech do diagnostického ústavu umístěn také. Matka kamarádky byla Policií ČR stíhaná za ohrožování výchovy mládeže. Trestní stíhání její osoby bylo podmíněně zastaveno a uložena zkušební doba.

V průběhu diagnostického pobytu se problémy objevovaly u Petra (v té době 17 let). Petr se z dovolenek trávených u rodičů včas nevracel, dopouštěl se útěků, několikrát po něm bylo vyhlášeno pátrání. Kurátor pro mládež navštěvoval rodiče, ti chlapce buď omlouvaly z důvodu nemoci, nebo ho evidentně zapírali a ukrývali. Nemoci byly účelově prodlužovány. V průběhu jedné údajné nemoci byl Petr v pozdních nočních hodinách kontrolován hlídkou policie, v jiném případě, jak později

vyšlo najevo, se dopustil provinění. S matkou byla situace opakovaně řešena, otec se jednání neúčastnil, matka ho vždy omlouvala z důvodu pracovní zaneprázdněnosti. Ve vztahu k tomuto jednání bylo proti rodičům zahájeno trestní stíhání z ohrožování výchovy mládeže, soudem byli uznáni vinnými z trestného činu ohrožování výchovy mládeže, kterého se dopustili tím, že Petrovi umožnili vést zahálčivý život a vyhýbat se výkonu ústavní výchovy. Za uvedený čin jim byl uložen trest odnětí svobody s podmíněným odkladem na zkušební dobu dvou let a dohledem.

Do ústavního zařízení nastoupil devět měsíců před zletilostí a z diagnostického ústavu byl přemístěn do výchovného ústavu. Jelikož byl do výchovného ústavu umístěn v průběhu školního roku a nemohl být zařazen do přípravy na budoucí povolání, byl zařazen do pracovní skupiny. Zadaptoval se bez problémů, podrobil se režimové terapii, zapojil se do sportovních aktivit a k jeho chování nebylo ze strany ústavu připomínek. Petrovi byla věnována náležitá péče, pozornost a dohled, jeho čas byl organizovaný a smysluplně vyplněný. Došlo k určité stabilizaci, která bývala však často narušována v souvislosti s jeho návštěvami domova, ovšem k útěkům do konce ústavní výchovy nedocházelo. O prodloužení ústavní výchovy nebylo uvažováno, jelikož se v té době Petr nepřipravoval na budoucí povolání, ale bylo zajištěno chlapcovo přijetí do učiliště blízko jeho bydliště. Učiliště však navštěvoval pouze dva týdny a docházku ukončil přesně v den svých osmnáctých narozenin a ukončení ústavní výchovy.

Vhledem k tomu, že Petr dlouhodobě inklinoval k závadovému chování, a přes dlouhodobou sanaci rodiny ze strany kurátora pro mládež, pracovníka PMS a učiněných opatření podle zákona o rodině nedošlo k očekávanému efektu, v jeho chování se vyskytovaly patologické rysy trvalejšího charakteru. Navíc rodiče snahy o korekci chlapcova chování po celou dobu narušovali, v potřebné míře nespolupracovali, i když i ve vztahu k nim byly použity trestně právní sankce.

Po dosažení zletilosti pokračoval Petr v kriminální kariéře a v páchání závažných deliktů (loupeže) a jelikož se vyhýbal trestnímu stíhání, byl stíhán jako osoba již dospělá po určitou dobu vazebně. Byl dvakrát soudně trestán (podmíněné tresty) a za trestný čin loupeže mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, proti kterému se odvolal.

U Pavla (v té době 15 let) byla zpočátku realizace ústavní výchovy úspěšná. Po ukončení diagnostického pobytu byl přemístěn do výchovného ústavu. Matka trvala na tom, aby pokračoval ve studiu na učilišti a vzhledem k tomu, že si do té doby Pavel plnil povinnosti související se studiem řádně, ředitel výchovného ústavu rozhodl o

přechodném ubytování Pavla mimo zařízení, takže prakticky přes pracovní týden byl chlapec na učilišti s internátním ubytováním, přes víkendy buď ve výchovném ústavu, nebo na povolených dovolenkách u rodičů. Zpočátku se neprojevovaly závažnější obtíže, Pavel úspěšně ukončil první ročník. Nicméně postupem času došlo (vliv měl i negativní příklad staršího bratra, jeho útěky a vyhýbání se ústavní výchově) k situaci, že Pavel byl z učiliště pro neomluvené absence vyloučen, ředitel výchovného zařízení zrušil jeho přechodné ubytování mimo zařízení.

Rodiče byli vyzváni k zajištění návratu Pavla do výchovného ústavu. Na výzvu nereagovali, chlapce zapírali, nespolupracovali. Pavel byl v pátrání Policie ČR. Uváděli, že Pavel se ukrývá u jedné ženy (se třemi malými dětmi) v jejich obci, která je asi o deset let starší než on, ale současně existovaly informace o tom, že chlapec pobývá také doma. Jeho vyhýbání se ústavní výchově trvalo bezmála rok, několikrát byl Policií ČR zadržen a umístěn zpět do výchovného zařízení, odkud často ještě ve stejný den uprchl. Žena, která Pavla opravdu ukrývala, s ním navázala milostný vztah. Od Pavlových kamarádů bylo zjištěno, že nezralého chlapce k sobě citově připoutala. Pavel s ní spojoval svoji budoucnost, jeho útěky byly zčásti motivovány i tím, že chtěl být v její přítomnosti. I ona byla v této souvislosti poučena o možnosti stíhání její osoby pro ohrožování výchovy mládeže. To, že by chlapce u sebe ukrývala, popírala, ačkoliv z vyjádření sousedů vyplynulo, že Pavel se v jejím domě zdržuje. Na upozornění však nedbala a později byla pro uvedený čin trestně stíhána, trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno a uložena zkušební doba.

V průběhu této doby se Pavel dopouštěl opakovaných přestupků proti majetku sám nebo společně s bratrem a kamarády, kteří měli již problémy s trestnou činností jako mladiství.

Velmi závažného provinění loupeže, a s tím spojeného provinění poškozování cizí věci, se Pavel dopustil společně se svým již dospělým bratrem Petrem, mladistvým bratrancem a dalším dospělým kamarádem. Ve dvou případech přepadli se zbraní v ruce (pistole, nůž) personál obchodu a žádali vydání finanční hotovosti. Petr v jednom případě překonal i odpor přítomného zákazníka a muže nožem pořežal, v druhém případě mířil pistolí na prodavačku Pavel a vyhrožoval zastřelením, pokud nevydá finanční hotovost.

Všichni aktéři byli v souvislosti s tímto činem stíháni vazebně. Pavel byl ve Vazební věznicí navštíven, byl sdílný, hovořil o činu, kterého se dopustil. Vyjadřoval se ve smyslu, že nedokázal zvážit, jak daleko zašel, nad věcí měl nyní hodně času

přemýšlet, poučil se a s trestem, který ho čeká, je smířený. Hovořil o své starší přítelkyni, se kterou vztah nadále udržuje, svoji budoucnost spojuje s ní, chtěl by vydělávat peníze řádným způsobem. K rodičům se vyjadřoval negativně, vyčítal jim, že se o něj nestarali, zejména odsoudil svoji matku, nechtěl ani, aby ho ve vazbě navštívila. Jevil se psychicky vyrovnaný. Byl motivován k dokončení vzdělání, ale i k jinému pohledu na svůj budoucí život, a to i vztahový, ale zřejmě v té době byla jeho jedinou motivací právě přítelkyně, ke které se upjal, což ke zřejmé citové frustraci až deprivaci (u obou bratrů) nebylo překvapivé.

Po propuštění z vazby byl zpět umístěn do výchovného ústavu a ústavní výchova byla ukončena za tři týdny jeho plnoletostí.

Rozsudkem soudu (rozsudek byl vynesen již po zletilosti Pavla) byli oba bratři i další aktéři uznáni vinnými z provinění loupeže. Zletilému Petrovi byl uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání tří let a šesti měsíců nepodmíněně a byl zařazen do věznice s ostrahou a v současné době je ve výkonu trestu.

Mladistvému Pavlovi bylo podle ZSM uloženo trestní opatření odnětí svobody v trvání 18 měsíců s podmíněným odkladem na dobu dvou let a šesti měsíců, dále mu bylo uloženo výchovné opatření dohled probačního úředníka. Na Pavla se soud rozhodl na základě zjištěných skutečností působit trestním opatřením nespojeným s odnětím svobody ve spojení s výchovným opatřením. Přihlédl k tomu, že za jeho dosavadní negativní vývoj nesou především vinu jeho nezodpovědní rodiče, také k tomu, že Pavel nebyl dosud trestán a k činu se doznal. Přihlédl dále k jeho neukončenému duševnímu a mravnímu vývoji a rozhodl se dát mladistvému šanci, kdy výchovné působení na jeho osobu posílil dohledem probačního úředníka.

Při zhodnocení celého případu je zřejmé, že zásadní roli ve výchově a vývoji obou chlapců sehrálo nevhodné výchovné působení rodičů, často i nezáměr, což se v tomto konkrétním případě projevilo jako zcela kontraproduktivní k vyvíjeným snahám o nápravu všech zainteresovaných institucí.

Rodiče byli opakovaně trestně stíháni za ohrožování výchovy mládeže, byl jim uložen i trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a dohled probačního úředníka, posledním trestem, který jim byl uložen, byl trest obecně prospěšných prací každému ve výměře 350 hodin.

Je nesporné, že rodiče jednoznačně nesou vinu na současné situaci obou chlapců. Prognóza jejich budoucího vývoje a života není bohužel příliš optimistická a dá se

předpokládat, že pro oba chlapce bude velmi obtížné se vzhledem ke svým „sociálním hendikepům“ řádně zapojit do společnosti a žít plnohodnotný život.

6. Poznatky z praxe

Problematiku trestní odpovědnosti mladistvých a k ní náležící systém opatření podle ZSM, který je v současnosti uplatňován vůči mladistvým, bych chtěla doplnit o některé osobní poznatky a postřehy ze své praxe kurátora pro mládež.

Příčiny trestné činnosti u mladistvých, ale i dětí mladších patnácti let, jsou bezesporu multifaktoriální, přičemž já osobně jsem se v praxi přesvědčila, že dominantní vliv u těchto negativních projevů v chování dětí mají rodiče, případně osoby odpovědné za jejich výchovu. Selhání dítěte v podobě provinění je zpravidla odrazem nedostatků v rodinné výchově a dysfunkčního rodinného prostředí. Samotné projednávání provinění neznamena jen spolupráci zainteresovaných institucí (policie, OSPOD, PMS, obhájce, škola apod.) na přijetí opatření zohledňující potřeby konkrétního mladistvého, ale především a zvláště vyžaduje spolupráci rodičů a osob odpovědných za výchovu, přičemž je rozhodující, jak se právě rodiče postaví k problému svého dítěte.

V případech mladistvých, kde se s rodiči podaří najít společný pohled na problém dítěte, a tito se snaží se zainteresovanými institucemi zachovávat jednotný postup a výchovné působení, dbají doporučení a spolupracují, dochází zpravidla k odstranění závadového chování či alespoň k jeho částečné eliminaci.

Je-li však spolupráce rodičů pouze formální nebo vůbec žádná a snahy o nápravu závadového chování u dětí nejsou ze strany rodičů nebo osob odpovědných za výchovu akceptovány, podporovány nebo rodiče svými zásahy působí přímo vůči těmto snahám kontraproduktivně, jsou důsledky pro děti, jejich budoucí život a společnost, zpravidla nepříznivé.

Z hlediska institucionálního zabezpečení realizace ZSM vnímám rozhodně jako přínosné působení pracovníků PMS a jejich aktivní úlohu v systému opatření k mladistvým.

Po zahájení činnosti PMS byly sice jisté obavy z „kompetenčních střetů“ s OSPOD, které se však brzy rozptýlily. Jednak bylo zřejmé, že práce s mladistvými je poměrně menší částí činnosti PMS, tedy že probační pracovníci nebudou mít ani pomyslení ještě navíc přebírat práci sociálně-právní ochrany dětí, ale zejména v praxi vyšlo najevo, že činnosti se nepřekrývají, spíše se doplňují a že vzájemná spolupráce je užitečná nejen oběma institucím při výkonu státní správy, ale především pro mladistvé klienty.

Velký přínos vidím jednak v rovině mediace při řešení náhrad škody způsobené trestnou činností mladistvých, jelikož do zahájení činnosti PMS často tyto situace řešil OSPOD, pokud mladistvému s tímto nepomohl obhájce či jeho rodiče.

Další styčné body vidím při úvahách o uložení vhodného výchovného či trestního opatření, při výkonu dohledu probačního úředníka, probačního programu, při výkonu trestu obecně prospěšných prací. Nelze ani opominout možnost víceúrovňového systematického výchovného působení na mladistvé klienty.

PMS je možno charakterizovat jako „mladou instituci“, která při zahájení své činnosti neměla takřka na co navazovat a stále se vyvíjí. K pozitivnímu hodnocení přispívá i to, že do ní nastupovali vzdělaní, vesměs mladí lidé, nezatížení a nepodjatí vůči čemukoli, ochotní spolupracovat tak, aby práce s klienty byla smysluplná.

Další můj poznatek se týká osoby soudce pro mládež. V praxi jsem se setkala se soudcem pro mládež, který měl mimo odpovídajícího právnického vzdělání také vzdělání v oboru speciální pedagogiky. Musím konstatovat, že znamenalo jednoznačně výhodu a pozitivně přispělo k zavedení a realizaci ZSM v praxi u příslušného soudu.

Chápání případu konkrétního mladistvého nejen v právních, ale také pedagogických a sociálních souvislostech, je bezesporu hlavní myšlenkou ZSM a nabízí se tedy otázka, zda by neměli odborníci zainteresovaní v oblasti soudnictví ve věcech mládeže, kromě požadovaného vzdělání, získat i vzdělání oblasti pedagogické.

Ve vztahu k opatřením ukládaným mladistvým pachatelům bych se chtěla zmínit o některých nově uplatňovaných výchovných opatřeních. Význam výchovných opatření vnímám jako velmi přínosné a smysluplné rozšíření možností reakcí na provinění mladistvých. V praxi lze opravdu zkombinovat tato opatření i společně s opatřeními dalšími a doslova je „ušít na míru“ konkrétnímu mladistvému ve vztahu k jeho potřebám.

Další pozitivum vidím v tom, že po vykonání výchovných opatření se na mladistvého hledí jako by nebyl trestán, tzn. že nemá záznam v rejstříku trestů. Mladiství jsou ve věkové kategorii 15 – 18 let, zpravidla se připravují na budoucí povolání a nástup na profesní dráhu je teprve čeká. Vzhledem k tomu, že zaměstnavatelé často při nástupu do zaměstnání vyžadují výpis z rejstříku trestů, není mladistvému nástup do zaměstnání tímto komplikován či znemožněn (i když existuje k vyřešení této záležitosti institut zahlazení). Rodiče mladistvých, ale i sami mladiství, tuto otázku při jednáních s kurátorem pro mládež často pokládají.

Výchovného opatření napomenutí s výstrahou, které se dle mých poznatků nepoužívá v praxi často, bývá ukládáno u méně závažných deliktů a zpravidla v případech jednorázových excesů mladistvých, kteří dosud žili řádným způsobem života.

Postřehla jsem, že právě u této skupiny mladistvých mělo výrazný výchovný efekt, zejména v případech, kdy se soudního projednávání zúčastnili poprvé v životě a znali ho nanejvýš z televize. V některých případech mělo jistý vliv potažmo i na rodiče mladistvých, kteří u uložení tohoto opatření musí být přítomni.

Tento vliv podle mého názoru nespočíval však jen v soudcem pronášeném důrazném napomenutí a upozornění na následky při opakování trestné činnosti, svou roli sehrávala celá atmosféra soudního projednávání - soudní síň, osoba výše posazeného soudce v taláru, jeho autorita, vážnost situace, přítomnost dalších zúčastněných osob, které se před mladistvým k jeho chování vyjadřovaly, hodnotily jeho osobu, jeho osobní a rodinné poměry a navrhovaly opatření.

V rámci zmiňovaného opatření napomenutí s výstrahou může soud přenechat potrestání škole. Zde osobně vidím tři problematická místa.

Jednak o vině rozhoduje soud pro mládež, který je dostatečně seznámen s okolnostmi činu i osobními poměry mladistvého, ovšem o trestu má rozhodovat jiná instituce, což podle mého názoru nezaručuje vždy adekvátní a objektivní vyvození sankce.

Rovněž v situaci, kdy je z provinění obviněno více mladistvých, a za předpokladu, že tito mohou navštěvovat různé školy, jejichž vnitřní předpisy upravující kázeňské postihy se mohou lišit, existuje podle mého názoru riziko, že potrestání nemusí být přiměřené a adekvátní ke spáchanému činu, příp. podílu na tomto činu.

Za další problematické místo je možno považovat i poskytování informací škole, pokud se protiprávní čin nestal na půdě školy nebo v souvislosti se školními aktivitami.

Podle mého názoru by škola měla sehrávat aktivní roli zejména při potrestání právě v souvislosti s činem, který se stal na půdě školy nebo v souvislosti se školou. Navíc je si třeba uvědomit, že mladiství mají zpravidla ukončenou povinnou školní docházku, jsou na středních školách a učilištích, odkud mohou být vyloučeni. Uložení nevhodné sankce může negativně ovlivnit celý jejich budoucí život.

Při této úvaze vycházím také z častých dotazů rodičů na poskytování informací škole. Jejich dotazy často plynuly z obavy vyloučení dětí ze školy.

S přenecháním potrestání škole jsem se v praxi setkala pouze jednou. Byl to případ tří spoluobviněných mladistvých, kterým byla soudem pro mládež současně uložena další opatření. Podotýkám, že skutek se nestal na půdě školy a každý mladistvý navštěvoval jinou střední školu. Ze strany OSPOD bylo proti tomuto rozsudku podáno odvolání ke krajskému soudu, jednak z důvodu, že potrestání mladistvých nebylo se školami předem projednáno, jak ukládá zákon, a také z důvodu, že skutek se nestal v souvislosti se školou. Odvolací soud se ztotožnil s názorem OSPOD a uložené opatření zrušil.

Škála opatření ve vztahu k mladistvým nabízená v ZSM je sice široká, ovšem výchovného opatření probační program nebylo možné z počátku realizace ZSM prakticky využít, protože neexistovala žádná nabídka probačních programů, které by splňovaly zákonem stanovená kritéria. V průběhu let došlo sice k jejich vytvoření, ovšem nabídka programů v některých regionech není stále dostatečná, a tím je ovlivněno ukládání tohoto opatření.

Jistá omezení spatřuji u opatření ochranné výchovy. S uložením opatření ochranné výchovy podle ZSM u mladistvého jsem se v praxi sice dosud nesešla, ale podle mého názoru je její ukládání ve vztahu k této věkové kategorii rovněž do určité míry limitováno, a to i přes možnost jejího prodloužení do 19 let.

Jednak od spáchání činu do uložení ochranné výchovy soudem pro mládež může uběhnout poměrně dlouhé časové období. Vycházím-li z toho, že uložení ochranné výchovy má být reakcí na závažné delikty, kdy je zpravidla nutná rychlá reakce společnosti, často okamžité řešení spojené s určitým omezením osobní svobody mladistvého, aby bylo zabráněno dalšímu závadovému jednání. K zajištění okamžitého opatření je tedy nutno využít předběžné opatření (o.s.ř) a posléze nařízení ústavní výchovy (zákon o rodině), kterou lze, vyžaduje-li to potřeba, přeměnit na výchovu ochrannou.

Navíc je třeba mít na zřeteli vykonatelnost rozsudku vázanou na právní moc rozsudku, kterým byla ochranná výchova uložena. Proti rozsudku je možné se odvolat a odvolání má odkladný účinek. Další časová prodleva může nastat při řešení věci odvolacím soudem.

Zvláště u kategorie mladistvých je třeba rovněž zvažovat, a to se netýká pouze ochranné výchovy, ale i výchovy ústavní, zda je dostatečný časový prostor limitovaný zletilostí mladistvého (příp. 19. rokem věku) s ohledem na rozsáhlost narušení

mladistvého a možnosti korekce jeho chování režimovou terapií a etopedickým působením, jeví-li se potřeba dlouhodobějšího zásahu.

V roce 2009 bylo do praxe zavedeno zcela nové trestní opatření zabezpečovací detence, u mladistvých pachatelů dosud neaplikované. Vzhledem k vymezenému účelu tohoto opatření a k tomu, že vývoj mladistvých není ukončen se domnívám, že u mladistvých bude využíváno velmi okrajově a bude následovat až po použití jiných ochranných opatření, pokud se tato budou mít účinkem.

Závěr

Problematicke kriminality mládeže se věnují odborníci různých oborů dlouhá léta a naléhavá potřeba jejího řešení byla důvodem pro vystavění nového systému péče o mládež, která se dostala do konfliktu se zákonem.

Práce pojednává o opatřeních, postupech a prostředcích uplatňovaných zákonem o soudnictví ve věcech mládeže vůči mladistvým, které mají být využívány k obnově jejich narušených sociálních vztahů, k integraci mladistvých do širšího sociálního prostředí a k prevenci kriminality.

Dále poskytuje přehled o institucích, odbornících, kteří se do realizace zákona v praxi zapojují, a jejich činnostech. Jelikož spektrum odborníků a institucí je mezioborové a mezirezortní, pozornost byla věnována pouze části z nich.

V práci je představen jeden z možných pohledů na problematiku trestní odpovědnosti mladistvých, kteří se dopustili porušení zákona, a následnou péči o tuto kategorii.

Vytvoření opravdu všestranného a komplexního náhledu by vyžadovalo mezioborový a mezirezortní přístup, podstatně větší rozsah práce a delší časový prostor.

Nová speciální právní úprava trestního práva mládeže, zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže za protiprávní činy a o změně některých zákonů, který nabyt účinnosti 1. ledna 2004, je zcela nepochybně krokem správným směrem.

Představuje jednu z variant či možností řešení problematiky kriminality mládeže a měl by být součástí komplexního mezioborového systému péče o mládež ohroženou sociálně patologickými jevy.

Před jeho přijetím byla právní úprava jednotná pro mladistvé i dospělé pachatele, i když určitá specifika dospívajících byla zohledňována. Je zde rovněž nutné připomenout v praxi stále uplatňovaný právní předpis, jenž byl z roku 1961 a již neodpovídá měnícím se potřebám společnosti a vývojovým trendům v oblasti kriminality, ačkoliv prošel řadou novelizací.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je možno vnímat jako první významnou reflexi závažnosti kriminality mládeže, která se projevila právě ve vystavění nového, komplexního systému péče o delikventní mládež. Směr péče o delikventní mládež by měl zachovat trend opírající se o prevenci a restorativní justici.

S ohledem na rozsáhlost problematiky by každá z kapitol práce mohla být předmětem samostatné diplomové práce, případně lze na výsledky navázat a rozpracovat některá témata podrobněji.

Přesto doufám, že se mi podařilo, alespoň v základních obrysech, problematiku nastínit a rozebrat a práce by mohla být přínosná jako úvod do problematiky pro každého, kdo by měl zájem se tématem zabývat.

Resumé

Diplomová práce „Pojetí trestní odpovědnosti mladistvých v současnosti“ se zabývá společensky aktuálním tématem trestní odpovědnosti v souvislosti se značným nárůstem kriminality mládeže po roce 1989. Reakcí na varující vývojovou tendenci bylo přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který nabyl účinnost 1. ledna 2004 a samostatně upravuje oblast trestního práva mládeže.

Teoretická část se zabývá kriminalitou mládeže, popisuje příčiny nárůstu kriminality, rozebírá příčiny vzniku a rozvoje kriminálního chování, zabývá se vývojem kriminality mládeže, upozorňuje na specifické znaky kriminality mládeže. Dále pojednává o přístupech k problematice v rovině trestní politiky, uplatňováním prvků restorativní justice, problematika je řešena i ze sociálně pedagogického hlediska.

V další části je uveden systém opatření. Popsány jsou 3 základní skupiny opatření: opatření výchovná, ochranná a trestní, která lze mladistvým podle zákona ukládat. Pozornost je také zaměřena na systém institucí, jenž se na realizaci zákona podílejí.

V praktické části jsou uvedeny případové studie, zpracované z pohledu kurátora pro mládež. Presentují praktickou aplikaci systému opatření zákona ve vztahu ke konkrétním mladistvým.

Dále jsou připojeny i osobní poznatky z realizace zákona o soudnictví ve věcech mládeže v praxi a ukládání opatření mladistvým.

Anotace

Práce vychází z platné zákonné úpravy reagující a postihující delikventní chování mládeže, tj. zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Opírá se o praktickou znalost řešení problému z pozice kurátora pro mládež.

Je členěna do dvou částí, teoretické a případových studií, přičemž v teoretické části popisuje východiska a přístupy k problematice trestní odpovědnosti mladistvých včetně vymezení základních pojmů, příčin a rozvoje kriminálního chování, možného vývoje, dále rozpracovává systém opatření včetně popisu každého z nich. Případové studie jsou tématicky rozdělené dle uložených opatření a jsou prezentovány na případech konkrétních mladistvých. Práce je doplněna poznatky z praxe právě kurátora pro mládež, tj. jednoho ze zástupců odborných institucí, které jsou prací vymezeny.

Svým obsahem se jedná o práci popisnou, analyzující současný stav s cílem poskytnout ucelený obraz o řešení delikventního chování mladistvých. Při zpracování bylo vycházeno ze studia odborných dokumentů a dokumentace s využitím metody případových studií.

Klíčová slova: trestní odpovědnost, mládež, mladistvý, provinění, kriminalita, restorativní justice, opatření výchovná, opatření ochranná, opatření trestní, socioterapie, resocializace, reedukace

Annotation

Dissertation results from valid law adjustment responsive and solving to the youth criminality, it is Act. No. 218/2003 Sb., on youth responsibility for unlawful deeds and on judiciary concerning the youth. In the practical part the case studies are introduced, which are processed from the point of curator for youth view.

Dissertation consists of two parts, the theoretical and causes studies. The theoretical part deals with young ones criminality, it describes recurrences and approach to problems of penal responsibility young ones including limitation of basic conception, deals with the youth criminality development and development of the criminal behaviour. It deals with system measures including description each of them. In the case studies are introduced causes of concrete young ones thematic, which is divided due to proper measures. Dissertation is completed about knowledge of the point of

curator for youth view. It means one of the lawyer special institution and are delimitated of the dissertation.

Due to its object matter, it is describing dissertation, which analyses the present state which the point to introduce complete survey about solution of the criminal young ones behaviour. This dissertation is based on studies of the special documents and documentation with the using method case studies.

The key words: Penal responsibility, youth, young ones, wrongdoing, criminality, restorative justice, tutional measures, protective measures, penal measures, socio-therapy, re-socialization, re-education

Seznam použité literatury

Knihy a učebnice

1. Fischer, S.: Sociální patologie. Propedeutika. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, 2006, ISBN 80-7044-812-1
2. Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. 2. upravené a rozšířené vydání, Praha: Ministerstvo vnitra ČR – odbor personální práce a vzdělávání 1998
3. Koukolík, F., Drtilová, J.: Vzpouora deprivantů, O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci. Praha: Makropulos 1996, ISBN 80-901776-8-9
4. Kraus, B.: Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
5. Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 279
6. Langer, S.: Mládež problémová. Její typy a možnosti uplatnění, Diagnostické, výchovné a profesiografické modely. Hradec Králové: Nakladatelství Kotva 1994, ISBN 80-900254-3-9
7. Marešová, A., Kotulan, P., Martinková, M.: Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, ISBN 80-7338-034-X
8. Matějček, Z.: Po dobrém nebo po zlém? Praha: Portál 2007, ISBN 978-80-7367-270-6
9. Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha: Portál 1998, ISBN 80-7178-226-2
10. Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství 1993, ISBN 80-901424-7-8
11. Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P.: Sociální práce v praxi. Praha: Portál 2005, ISBN 80-7367-002-X
12. Mendel, R. A.: Méně slov a více pomoci. Účinné a neúčinné metody při snižování kriminality mládeže. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci 2002, ISBN 80-7338-002-1
13. Muhlpaehr, P.: Sociální patologie. Masarykova univerzita Brno, 2001, ISBN 80-210-2511-5

14. Muhlpackr, P.: Sociopatologie. Masarykova univerzita Brno, 2008, ISBN 978-80-210-4550-7
15. Nakonečný, M.: Sociální psychologie. Academia Praha 2000, ISBN 80-200-0690-7
16. Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-414-4
17. Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., Blatníková, Š.: Mládež v kriminologické perspektivě. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, ISBN 978-80-7338-079-3

Komentovaná znění předpisů, předpisy, metodické pokyny

18. Novotná, V., Burdová, E., Brabenec, F.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. 2. aktualizované a doplněné vydání. Linde nakladatelství s.r.o. 2002
19. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004
20. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2002
21. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 4. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2002
22. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
23. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
24. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
25. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
26. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
27. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
28. Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů
29. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
30. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích v platném znění
31. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

32. Zákon č. 273/2008 Sb., O Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
33. Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých
34. souvisejících zákonů
35. Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
36. Vyhláška č. 458/2005 Sb., která upravuje podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče
37. Příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 21/2007 k činnosti středisek výchovné péče
38. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
39. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
40. Rezoluce OSN 44/25, přijatá 20. 11. 1989, zdroj:ASPI
41. Metodický pokyn MŠMT upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče, zdroj:<http://www.msmt.cz/dokumenty/metodicky-pokyn-upresnujici-podminky-cinnosti-stredisek-vychovne-pece.html>
42. Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zvláštní část. A

Údaje z časopisů a www zdrojů

43. Gjuričová, J.: Aktuální stav a východiska ke snižování trestné činnosti dětí a mládeže. Sociální práce, 1998, č. 4, s. 36 - 41
44. Gjuričová, J., Žárský M.: Vývoj kriminality v České republice se zvláštním zřetelem na kriminalitu dětí a mládeže. Kriminalistika, 32,1,1999
45. Kovařík, J.: problematika sociálně patologických jevů a jejich příčin u dětí a mládeže. Sociální práce, 1998, č. 4, s. 46 – 53
46. Marešová, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. Kriminalistika, 33, 4, 2000
47. Pilař, J.: Referát. Sociální práce, 1998, č. 4, s. 62 –67
48. Sotolář, A. Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestní revue, 12, 2007
49. Sotolář, A., Augustinová, P.: K trestní odpovědnosti mladistvých a k možnostem reakce na činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými mladistvými. Trestní revue, 7, 2007, s. 196
50. Sotolář, A.: Podnět rodičů obviněného mladistvého k přenechání postižení jim podle § 20 odst. 2 ZSM, s. 111

51. Šámal, P., Kůrková, V., Šámalová, M., Bláha, J.: K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestní revue*, 6, 2007, s. 162
52. Večerka, K.: Štěchová, M., Holas, J. Názory expertů na charakter a dynamiku závadového chování mládeže. *Sociální práce*, 1998, č. 4, s. 54 – 61
53. Zprávy o bezpečnostní situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky za roky 2003, 2004, 2005, 2006, 2007,
54. zdroj: <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=9773&doctype=ART&>
55. <http://tisk.juristic.cz/510461/tisk/old>
56. Tiskové prohlášení Vazební věznice Brno
57. zdroj: <http://www.brno.cz/index.php?nav01=781@nav02=15060@nav03=15302>
58. <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>

Příloha č.1

adresa střediska

středisko

Okresní státní zastupitelství v .....

ZPRÁVA O OSOBNÍCH, RODINNÝCH A SOCIÁLNÍCH POMĚRECH A AKTUÁLNÍ ŽIVOTNÍ SITUACI MLADISTVÉHO

Jednací číslo spisu T/PM :		
Jméno a příjmení klienta:		
Datum narození:		
Trvalé bydliště:		
Aktuální kontaktní adresa:		
Klient přijat do evidence PMS ČR dne:		
Zprávu vypracoval, dne:		
Zpráva střediskem PMS zaslána na vědomí:		
Přílohy:	-	

1. VĚK MLADISTVÉHO A STUPEŇ ZRALOSTI

<p><i>Věk a stupeň zralosti</i></p> <p>Zde konstatujeme věk klienta při spáchání provinění vyjádřený počtem let a měsíců. Je třeba popsat, jak věk souvisí se spáchaným proviněním.</p> <p>Pokud zde upustíme od aplikačně složitých teorií morálního vývoje (např. Kohlberg, Gilliganová apod.), jde v podstatě o to, zda si klient uvědomuje, že dělá špatně něco, co hrubě odporuje normám společnosti, ve které žije.</p> <p>Př.: Klient umí posoudit závažné kriminální delikty - vražda, ale obtížnější pro něj může být posouzení takových provinění jako jsou např. drobné případy porušování domovní svobody, výtržnictví, neoprávněné užívání cizí věci apod.</p> <p>Druhým sledovaným znakem je, zda je klient schopen usměrnit své chování. Hodnotíme způsob jednání, tzn. např., zda-li je schopen poučit se z chyb. Významným znakem zde</p>
---

bývá, když je ve zřejmém nepoměru rozumový vývoj a vývoj emoční, kdy jsou zcela zřetelné známky plošší emotivity, tzn. že má klient problémy se vcítěním se do druhých lidí. Tento znak může ukazovat směrem k disharmonickému vývoji osobnosti.

Během práce s klientem si tedy všímáme tří oblastí zralosti:

a) zralost rozumová - (tzn. jak mu to myslí) racionální přístup ke skutečnosti, analytičnost myšlení (adekvátnost odpovědí, pochopení podstaty problému), koncentrace pozornosti, řeč (co říká a jak to říká, jaké prostředky pro vyjádření svých myšlenek používá)

b) zralost emoční - (tzn. jak zvládá své city) adekvátnost reakcí v běžných i ve vypjatějších situacích, čím dál méně impulzivita a více vědomého zvládnutí emocí. Nadměrná impulzivita anebo emoční plochost (chybí projevy radosti i nenávisť) mohou být projevem patologie. Obezřetně zjišťovat podrobnější informace, abychom se nedopustili závažného pochybení.

c) zralost sociální - (tzn. jak zvládá vztahy)- potřeba kontaktu s vrstevníky, zvládnutí podřízení se zájmům skupiny, závislost na rodičích nebo vrstevnících, zvládnutí rolí (dítěte, sourozence, žáka, kamaráda atd.)

V optimálním případě jsou všechny složky v rovnováze. Pokud tomu tak není, je potřeba analyzovat příčiny. Ty mohou být organické (zdravotní stav, genetické dispozice atd.) nebo psychické (např. podnětnost prostředí, výchova, citové zázemí atd.)

2. POSTOJ K PROVINĚNÍ A OCHOTA ZAJISTIT NÁPRAVU ZPŮSOBENÝCH ŠKOD NEBO ODČINĚNÍ DALŠÍCH NÁSLEDKŮ

Při analýze postoje klienta k protiprávnímu jednání bereme v úvahu potřeby klienta, oběti a komunity. Smyslem je výchovné působení na mladistvého tak, aby co nejvíce participoval na odstranění následků provinění.

Zde popíšeme postoj klienta k provinění a ochotu zapojit se do procesu náhrady škody.

Pracujeme např. s tématy lítosti a omluvy. Je zde potřeba uvážit, co je v klientových možnostech a schopnostech učinit (škoda celá zaplacená rodiči nemusí být vždy ukazatelem dobrého postoje).

3. RODINNÉ POMĚRY MLADISTVÉHO – TÉMA JE PODROBNĚ ROZVEDENO V PŘÍLOZE Č. 12: METODIKA ŠETŘENÍ V RODINĚ.

3.1. Bydliště klienta

1. **Stručná charakteristika bydliště klienta** – zda se jedná o byt či rodinný domek, kolik má pokojů, jak je udržován apod.
2. **Analýza prostoru** – sledujeme, zda má každý člen rodiny svůj pokoj nebo alespoň kout. Významné je, do jaké míry má každý člen rodiny zajištěno soukromí, kdo tento prostor vítán či nevíván navštěvuje, kde se rodina schází jako celek.

3.2. Vztah mladistvého k jeho rodičům, stupeň vlivu rodičů na něho a vztah mezi mladistvým, jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím

Opatrněji formulovat – aby nevyznělo jen zaměření na konflikty.

Vztahy mezi jednotlivými členy rodiny navzájem. Můžeme se snažit vždy poznat, i když to nemusí být předmětem přímých otázek. Jsou manželství vysoce konfliktní, spějící k rozvodu, manželství, jež by se rozpadla nebýt dětí nebo vzájemné závislosti apod. Musíme však mít na paměti, že v každém normálním manželství dochází ke konfliktům. Odhadneme povahu konfliktů a způsob jejich řešení. Zaměříme se také na kvalitu sourozeneckých vztahů.

Důležité jsou také tzv. intergenerační vztahy, tzn. vztahy mezi rodiči a dětmi – proti koalici rodičů má stát koalice dětí, kdy ovšem vzájemný vztah mezi těmito koalicemi nemá být nepřátelský. Rodičovská „vládní“ koalice, nikoliv však nerozborná jednota (vždyť chyba kteréhokoliv rodičů při jednání s dítětem je běžná).

Dalšími možnými tématy jsou, jakými společnými činnostmi tráví čas jednotlivé dvojice, trojice, popř. větší části rodiny i rodina jako celek. Sem patří čas strávený tím, že rodiče pečují o děti, pomáhají jim s přípravou do školy - **vývojové hledisko**, přibírají je k domácím pracím, dívají se s nimi na televizi apod. Obezřetně se můžeme také dotazovat na téma odměňování a trestání.

Neméně důležité jsou vztahy se širší rodinou, kde v případě potřeby můžeme hledat oporu pro klienta.

3.3. Záznamy o školní docházce, jeho chování a prospěchu ve škole a skutečnosti významné pro posouzení jeho chování v zaměstnání, trávení volného času

Podrobný přehled o školní docházce klienta. Zaměříme se především na tyto faktory:

1. Zda klient navštěvoval nějaké předškolní zařízení.
2. V kolika letech klient nastoupil povinnou školní docházku, příp. co bylo příčinou odkladu.
3. Přítomnost specifických poruch učení a chování.
4. Spolupráce s jinými institucemi, např. pedagogicko – psychologickou poradnou, OSPOD.
5. Příčinně interpretovat úspěch či neúspěch klienta ve škole (přístup k plnění povinností, pravidelnost).
6. Vztah ke spolužákům, postavení v třídním kolektivu.
7. Vzájemný vztah mezi učitelem a klientem.
8. Spolupráce rodiny se školou.

9. Hodnocení zaměstnavatele, v případě že klient pracuje, by mělo obsahovat tyto základní údaje – jak dlouho klient pracuje, docházku do zaměstnání, hodnocení spokojenosti zaměstnavatele s pracovním výkonem, postavení v kolektivu spolupracovníků.   10. Trávení volného času, zájmy, koníčky (organizované, neorganizované trávení volného času, s jakými osobami).

4. PŘEHLED PŘEDCHOZÍCH PROVINĚNÍ KLIENTA A OPATŘENÍ VŮČI NĚMU POUŽITÝCH, POPIS JEJICH VÝKONU, VČETNĚ ZPŮSOBU CHOVÁNÍ MLADISTVÉHO

4.1. např. dohled probačního úředníka
--

Zejména je potřeba zaměřit se na skutečnost, zda se klient i přes použitá opatření dopouští i závažnějších provinění nebo naopak.
---

5. VYHODNOCENÍ SPOLUPRÁCE KLIENTA S PROBAČNÍM ÚŘEDNÍKEM

5.1. Vyhodnocení spolupráce

5.2. Návrh na rozhodnutí

středisko

XPM .... /200

V

..... dne.....

Okresní státní zastupitelství

.....

Vaše sp. zn.:

Obv. ml. .... , nar. ...., bytem – návrh na uložení výchovného opatření - dohled probačního úředníka

Ve shora uvedené trestní věci obv. ml. .... navrhuji uložit výchovné opatření - probační program podle § 17 zákona č. 218/2003 Sb. Podmínky účasti a splnění probačního programu byly s mladistvým předběžně projednány a s jeho uloženíím vyslovil vyslovil mladistvý písemný souhlas.

Připojit krátké a stručné odůvodnění.

S pozdravem

.....
...

probační úředník

Přílohy:

Souhlas mladistvého s uloženíím dohledu probačního úředníka

Souhlas mladistvého s účastí na probačním programu „(název)“

Já, níže podepsaný/á *jméno příjmení*, nar. .... , trvale bytem ..... , jsem byl probačním úředníkem střediska PMS ČR v ..... seznámen s obsahem a podmínkami probačního programu „název“ a svým podpisem potvrzuji, že

souhlasím se svou účastí na něm

v případě, že mi toto výchovné opatření bude soudem pro mládež
/ státním zástupcem uloženo.

Byl/byla jsem seznámen/a s tím, pro koho je program určen, jak probíhají jednotlivá setkání, jaké jsou cíle a smysl programu, jaká pravidla musí být dodržována při zapojení do programu, a to nejprve probačním úředníkem a poté i jedním z realizátorů programu.

Beru na vědomí, že v případě mého zapojení do programu se mnou bude sepsána dohoda o mé účasti v programu. Tato dohoda bude trojstranná, uzavřena bude mezi střediskem PMS ČR v ....., realizátorem programu – ..... a mnou. Dohodu podepíše také můj rodiče vzhledem ke skutečnosti, že jsem mladistvý. Dohoda bude obsahovat podrobná pravidla a také důvody pro mé případné vyřazení z programu, v případě neplnění programu z mé strany.

Souhlasím, že absolvuji program v plném rozsahu, budu v kontaktu s probačním úředníkem a budu dodržovat všechna stanovená pravidla.

Souhlas byl podepsán za účasti úředníka PMS ČR, Mgr. .... . Dvě vyhotovení tohoto souhlasu zůstávají pro potřeby střediska PMS ČR v ..... , jedno vyhotovení přebírám osobně.

V ..... dne .....

.....

podpis klienta

.....
podpis zákonného zástupce ml.

Metodika šetření v rodině prováděná pracovníky PMS – specialisty pro práci s mládeží

I. Vymezení právního kontextu pro provádění šetření v rodině

Šetření v rodině mají být podle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže pravidelně prováděna pracovníky PMS specializovanými pro práci s mládeží (dále jen specialista pro práci s mládeží) v souvislosti s dále uvedenými odbornými činnostmi:

A. v rámci přípravného řízení:

- ✓ při zpracování zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého přípravného řízení a to za zejména za účelem zjištění *„rodinných poměrů mladistvého, včetně vztahu mladistvého k rodičům, stupně vlivu rodičů na něho a vztah mezi mladistvým, jeho širší rodinou a sociálním okolím“*
- ✓ při provádění dohledu jako náhrady vazby dohledem
- ✓ při provádění dohledu jako uloženého výchovného opatření

B. v rámci vykonávacího řízení

- ✓ při provádění dohledu jako uloženého výchovného opatření
- ✓ při provádění dohledu při zajištění výkonu odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu s dohledem
- ✓ při provádění dohledu při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem
- ✓ při provádění dohledu při podmíněném propuštění z výkonu odnětí svobody s dohledem

C. v rámci řízení ve věcech dětí mladších 15 let

- ✓ při provádění dohledu uloženého jako opatření

II. Teoretická východiska vytvořené metodiky

Předložená metodika využívá teorii vazby (Bowlby), strukturální teorii rodiny (Minuchin), komunikační teorii (Riskin), trans-generační teorii rodiny (Byng-Hall) a sociálně-ekologické hledisko. S těmito teoriemi se specialisté pro práci s mládeží budou moci blíže seznámit v rámci průběžného vzdělávání, ale doporučujeme rovněž vlastní samostudium dostupné odborné literatury.

III. Doporučení metodických postupů v rámci přípravy a provádění šetření v rodinách

1. Cíl šetření

Šetření v rodině mladistvého a dítěte mladšího 15 let (dále jen klienta) má shromáždit informace týkající se rodinných poměrů klientů. Šetření mohou být prováděna jednorázově (např. při zpracování zprávy o poměrech mladistvého) nebo opakovaně (např. v rámci provádění dohledu). Šetření v rodině má současně podpořit spolupráci členů rodiny na řešení případu klienta. V těch případech, kdy šetření objeví problémy v sociálním fungování u jiných členů rodiny, než u klienta, je žádoucí, aby se specialista pro práci s mládeží pokusil těmto členům rodiny nabídnout, popř. zprostředkovat kvalifikovanou pomoc.

Předložená metodika je koncipována jako obecná struktura, v níž jsou běžným typem písma uvedeny body, které by měly být v každém typu šetření naplněny. Další údaje – *označené kurzívou* - mohou být doplněny podle povahy případu a možností pracovníka provádějícího šetření.

2. Postup při dojednávání šetření

Zejména při zpracování zprávy o poměrech mladistvého je žádoucí, aby specialista pro práci s mládeží své rozhodnutí provést šetření v rodině koordinoval s aktivitami plánovanými pracovníky sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Pracovníci OSPOD mohou šetření v rodinách klientů provádět rovněž, proto je dobré mít na paměti skutečnost, že zatížení rodiny opakovanými šetřeními není žádoucí. Z tohoto důvodu je přínosnější, když se specialista pro práci s mládeží s pracovníky OSPOD dohodne a šetření v rodině provede po dohodě pouze jeden z nich. Ten, kdo následně šetření v rodině provede, by výstupy z provedeného šetření zprostředkoval svému kolegovi. Praxi, při které by šetření v rodině provedli oba pracovníci najednou, tj. sociální pracovníci OSPOD a specialista pro práci s mládeží, nedoporučujeme, protože zhoršuje možnost spolupráce mezi specialistou pro práci s mládeží a rodinou. Projednání výše uvedeného doporučeného postupu doporučujeme zařadit jako téma setkání multidisciplinárního týmu pro mládež.

Konkrétní termín šetření v rodině doporučujeme dohodnout ve středisku PMS během konzultace s dospělými členy rodiny¹ a klientem. Pokud s uskutečněním šetření v rodině jednoznačně nesouhlasí někdo z dospělých členů rodiny, doporučujeme návštěvu v rodině neuskutečňovat. Informaci o této skutečnosti by pak specialista pro práci s mládeží měl oznámit příslušnému státnímu zástupci nebo soudci. Pokud by se šetřením v rodině nesouhlasil klient, doporučujeme, aby specialista pro práci s mládeží klientovi podrobněji vysvětlil smysl a způsob provedení návštěvy v rodině a ve svém rozhodnutí uskutečnit šetření v rodině se řídil postojem dospělých členů rodiny k plánovanému šetření (tím máme na mysli situace, kdy specialista pro práci s mládeží šetření v rodině v rámci výkonu dohledu uskuteční i za nesouhlasu klienta).

---

¹ Rodina je v tomto materiálu pracovní označení osob, které žijí s klientem ve společné domácnosti.

Šetření v rodině doporučujeme domlouvat na dobu, kdy jsou dospělí členové rodiny a klient doma. Minimální doba nutná k provedení šetření je 90 minut. Tuto dobu by měl specialista pro práci s mládeží strávit přímo v rodině, tj. nepočítá se do ní doprava pracovníka do místa bydliště rodiny.

3. Průběh šetření

Předpokládáme, že ve většině případů bude šetření provádět jeden pracovník – specialista pro práci s mládeží. Když se dá důvodně očekávat, že by tento pracovník mohl být během cesty či vlastního šetření v rodině jakkoli ohrožen, doporučujeme provádět šetření ve dvojici pracovníků. Šetření v rodině prováděná dvojicí pracovníků je vhodné také v těch případech, kdy má rodina mnoho problémů, případně kdy bylo do rodiny mnohokrát zasahováno ze strany orgánů státu, ale dosud bez jakéhokoli pozitivního efektu.

Vlastní šetření v rodině by mělo mít tyto fáze:

- **přivítání**

Je třeba počítat s tím, že proběhne uvítací rituál podobně jako při návštěvě rodiny nějakou jinou cizí osobou, který bude více nebo méně zabarven obranným postojem rodiny. Rodina totiž cizí osobu nepozvala a navíc jde o osobu vybavenou jistou úřední mocí. Obranné postoje jsou očekávatelným důsledkem situace a nejde je považovat za znak špatného fungování rodiny. Pracovník by si měl být vědom toho, že během šetření nejde jen o to, aby byla rodina prozkoumána pracovníkem, ale i o to, že rodina souběžně prozkoumává kompetenci a důvěryhodnost pracovníka.

- **rozhovor se všemi přítomnými členy rodiny**

Po uvítání by bylo žádoucí, aby si všichni členové rodiny společně s pracovníkem sedli na jedno místo, kde spolu mohou nerušeně mluvit. Pokud by v místnosti bylo zapnuté rádio, televize, nebo tam byl jiný zdroj hluku, pracovník zdvořile požádá někoho z rodiny, aby se postaral o zajištění potřebného klidu pro rozhovor.

Před započítím úvodního rozhovoru je dobré přítomným sdělit, jak bude šetření probíhat, aby se dospělí mohli vyjádřit k tomu, zda budou chtít s pracovníkem mluvit sami, tj. bez přítomnosti klienta.

Během celého šetření je dobré dělat si jen stručné poznámky. Zprávu o šetření v rodině je žádoucí vypracovat až po skončeném šetření. Průběh návštěvy nemá být organizován podle toho, jak za sebou následují body ve zprávě o šetření v rodině, ale podle toho, jak se postupně vyvíjí interakce mezi pracovníkem a členy rodiny.

Rozhovor je žádoucí začít od obecnějších témat. Pro obsahovou strukturu rozhovoru vám nabízíme následující pořadí témat:

1. na začátek rozhovoru doporučujeme otázky typu: Kdo tu bydlí? Jak se vám zde žije? Jaké máte sousedy? Máte nějaké plány, pokud jde o bydlení? Atd.
2. postupně v rozhovoru tématicky přejdeme k otázkám týkajícím se provozu rodiny, tj. otázky typu: Kdo se o co v domácnosti stará? Jak se klient podílí na

chodu domácnosti? Jaké jsou v rodině zavedené zvyky nebo rituály týkající se chodu domácnosti? Atd.

3. následovat by měly otázky týkající se vztahových záležitostí v rodině, tj. otázky typu: Jak spolu vycházíte? V jakém vztahu je který člen rodiny k jinému apod. K jakému členu rodiny má klient neintenzivnější vztah? Kdo z dospělých osob řeší problémy klienta a jakým způsobem? Kdo z dospělých osob je pro klienta autoritou? Atd.
4. poté mohou v rozhovoru následovat otázky vztahující se k finančním záležitostem rodiny: Jaké máte příjmy? Vystačíte s nimi? Jaké finanční závazky a situace teď v rodině řešíte? Atd.
5. V závěrečné části úvodního rozhovoru můžeme otevřít téma, jak se rodina staví ke klientově chování a k jeho provinění/činu jinak trestnému, jaká opatření v rodině probíhají nebo jsou plánována atd.

- **prohlídka bytu/domu**

Po úvodním rozhovoru měla následovat vlastní prohlídka bytu/domu a to tak, že by se pracovník měl někým z dospělých nechat provést bytem, přičemž je žádoucí, aby tato osoba pracovníkovi poskytla objasňující komentář – např. kdo z členů rodiny jaké místnosti užívá, k čemu jednotlivé místnosti slouží. Pokud člen rodiny nechce do některých místností pracovníka zavést, je třeba to respektovat. Kdyby dospělí členové rodiny prohlížení bytu odmítli, je třeba to také respektovat. Prohlídka pokoje (místa), které je osobním teritoriem klienta by měla být ohleduplná. V žádném případě by pracovník neměl dělat hodnotící komentáře k tomu, co vidí. Postačuje, když se dozví, kdo který prostor obývá, případně užívá.

- **rozhovor s dospělými členy rodiny v nepřítomnosti klienta** (provádět podle okolností případu a možností pracovníka – viz komentář v úvodu)

Tuto fázi šetření doporučujeme uskutečňovat v těch případech, kdy se v rodině děje něco, co podle pracovníka může souviset s chováním klienta, ale co by neměl klient společně s dospělými osobami řešit (může se jednat o případy násilí mezi dospělými, probíhající rozvodové řízení, závislost dospělého na návykové látce, psychická porucha dospělého, trestná činnost dospělého, potíže v oblasti sexuality, mimomanželské vztahy některého z rodičů, nesoulad mezi rodiči v hospodaření s penězi, nesoulad mezi rodiči v otázkách výchovy klienta apod.). Smyslem této fáze šetření je více porozumět rodinné situaci klienta a aktuálním záležitostem probíhajícím v rodině, přičemž informace tohoto druhu nemusí být ve zprávě o šetření v rodině detailně popsány, jestliže se přímo netýkají chování klienta. Rozhovor tohoto zaměření ale pracovníkovi i dospělým otevírá prostor pro větší vzájemné porozumění a pro případné zprostředkování pracovníkovy pomoci v případě, že o ni dospělí budou stát.

- **rozhovor s klientem samotným v nepřítomnosti dospělých členů rodiny**

Rozhovor pracovníka s klientem v jeho přirozeném domácím prostředí je možné začít přímo od otázky: Jak se ti/vám zde žije? S kým si nejlépe rozumíš/te? S kým máš/te konflikty? Jak tyto konflikty řešíš/te? Kde se doma cítíš/te nejlépe? Jak rodiče reagovali na tvoje/vaše chování poté, co k události došlo? Co se doma od této události změnilo? Jaké máš/te představy o tom, co se v rodině bude dít dál? Atd.

4. Sledované znaky

kulturní a hodnotová orientace rodiny (indikátory jsou jazyk používaný v rodině, zvyklosti rodiny, popis původu rodiny, předměty v bytě/domě upomínající na místo, odkud rodina pochází - původní vlast/region).

složení domácnosti (kdo v ní žije, případně manželský stav, biologická příbuznost dospělých a dětí, věk, zaměstnání/škola, případně důchody). Zvláště je třeba uvést děti dospělých, které v této domácnosti nežijí a způsob kontaktu mezi nimi a dospělými.

socioekonomický status rodiny a její příjmy (opakující se dávky sociální péče, průměrný měsíční příjem domácnosti, placení výživného na děti)

trans-generační vztahy doznívající a trans-generační vztahy aktuální (provádět podle okolností případu a možností pracovníka – viz komentář v úvodu). Indikátory jsou aktuální kontakty rodiny s příbuznými v předchozích generacích a jejich hodnocení, významní předkové a jejich úloha v „rodinných legendách“, míra podobnosti jakou vnímají členové rodiny mezi sebou a svými předky.

manželská/partnerská dyáda (historie těchto vztahů; povaha vazby, což lze hodnotit pro jednotlivce následujícími charakteristikami: bezpečná – úzkostně-ambivalentní (příliš silná orientace na vztah, závislost na partnerovi) – odmítavě vyhýbavá (příliš slabé angažování se ve vztahu) - ustrašeně vyhýbavá (obava z blízkosti druhého, ohrožení intimitou; toto provádět podle okolností případu a možností pracovníka – viz komentář v úvodu); odhad harmoničnosti – konfliktnosti vztahu; míra angažovanosti partnerů na vzájemném vztahu; odhad perspektivy pokračování jejich vztahu; aktivity, v nichž se partneři shodnou; způsob, jakým partneři řeší případné konflikty a čeho se týkají, případně násilné chování mezi partnery a jeho kontext).

rodičovský systém (u obou rodičovských postav je žádoucí zvláště hodnotit tři aspekty vztahu ke klientovi: senzitivitu k jeho potřebám, míru jeho kontroly v situacích přímého kontaktu s ním doma a rodičovský monitoring toho, co a s kým klient dělá v době, kdy není doma; je možné popsat totéž u dalších dětí, případně i to, jak vypadá kontakt s dětmi dospělých z dřívějších vztahů a jak je kontakt s těmito dětmi podporován, případně blokován nynějším partnerem)

sourozenecký systém (pořadí klienta v sourozenecké řadě, věkové rozdíly, kvalitativní popis vztahů klienta a sourozenců, případně vztahy mezi rodičovskými postavami a sourozenci klienta, pokud to má význam; provádět podle okolností případu a podle možností pracovníka – viz komentář v úvodu).

zajištění provozu domácnosti (péče o děti, nákupy, vaření, prádlo, úklid, údržba domu/bytu, zahrada, polnosti – podíly, míra koordinace, případně konflikty týkající se těchto záležitostí).

zacházení s domácím teritoriem - provádět podle okolností případu a podle

možností pracovníka – viz komentář v úvodu (jak je velké a jak zařízené teritorium dospělých členů rodiny, dětí, jak jsou patrná osobní teritoria jednotlivců,

propustnost hranic mezi generacemi a jednotlivci; stav domácnosti z hlediska čistoty, uspořádanosti, případně přítomnosti nepříznivých faktorů prostředí – prach, exhalace, nedostatečné osvětlení, hluk, nevhodná teplota, nevhodná vlhkost).

komunikace všech spolu žijících osob - provádět podle okolností případu a podle možností pracovníka – viz komentář v úvodu (indikátory jsou u jednotlivců: míra participace jednotlivce na komunikaci, jasnost jeho sdělení, jeho schopnost vnímat druhého v komunikaci, respekt k autonomii potřeb druhého, vyjadřovaná emocionalita, vyjadřované vztahy k druhému. U celé rodiny lze použít následující indikátory dobré komunikace: schopnost střídát témata a nacházet témata zajímavá pro všechny, zapojování druhých, přítomnost humoru, pozitivní emocionální klima.. Indikátory dysfunkční komunikace jsou: ticho, skákání do řeči, „čtení myšlenek“, dlouhé monology, nejasné promluvy, klima nezájmu nebo nepřátelství.).

významné vztahy dospělých v širší rodině a mimo rodinu - provádět podle okolností případu a podle možností pracovníka – viz komentář v úvodu (s kým s širší rodiny šetřená rodina udržuje kontakt, s kým ne a proč, kdo mimo rodinu představuje oporu a v čem).

instituce v současnosti angažované na řešení problémů rodiny (míra angažovanosti, míra koordinace, prospěšnost jednotlivých intervencí případně dlouhodobě poskytovaných služeb).

vztah členů rodiny se klientovi a jejich reakce na spáchané provinění.

6. Možné zdroje zkreslení údajů

Pracovník může hodnotit rodinu očima vlastní kultury, vlastní socioekonomické vrstvy, vlastních referenčních skupin a vlastní zkušenosti ze své původní rodiny. Proto by si měl při svém popisu rodiny toto své nastavení uvědomovat.

Zdrojem případného zkreslení mohou být i předsudky pracovníka týkající se skupiny, do níž šetřená rodina patří. Korigování všech těchto zkreslení je možné podpořit výcvikem, intervizí (zpětná vazba poskytovaná mezi kolegy na středisku PMS) a supervizí.

7. Zpráva o šetření v rodině a její využití specialistou pro práci s mládeží

Zprávu je účelné vypracovat co nejdříve po uskutečnění šetření v rodině (doporučujeme do druhého dne od uskutečnění návštěvy v rodině), přičemž doporučení pro tématickou strukturu této zprávy vám poskytuje odstavec 5. Zpráva o šetření v rodině může být součástí (tj. přílohou) výstupních zpráv specialisty pro práci s mládeží, které jsou v souvislosti s činností PMS podle zákona o soudnictví nad mládeží zpracovávány (např. zpráva o poměrech, zpráva o průběhu dohledu).

Zpráva o šetření v rodině může rovněž tvořit podkladový materiál pro doporučení nebo vlastní rozhodnutí specialisty pro mládež při plánování dalších způsobů práce s klientem a jeho rodinou a nejbližším sociálním a výchovným prostředím.